

Federaal Planbureau

Kunstlaan 47-49, 1000 Brussel

<http://www.plan.be>

ECONOMISCHE BEGROTING

Instituut voor de Nationale Rekeningen

Economische vooruitzichten 2009

September 2008

Overname wordt toegestaan, behalve voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.

Wettelijk Depot - D/2008/7433/38

Verantwoordelijke uitgever - Henri Bogaert

Disponible en français

Inhoudstafel

Woord vooraf	1
Samenvatting	3
1. De internationale omgeving	8
1.1. Evolutie van de wereldeconomie	8
1.2. Conjunctuur bij onze drie belangrijkste handelspartners	10
1.3. Evolutie op de financiële markten	11
1.4. Onzekerheden i.v.m. de internationale omgeving	13
2. De bestedingscomponenten van het Belgisch bbp	15
2.1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	15
2.2. Bedrijfsinvesteringen	17
2.3. Investeringen in woongebouwen	19
2.4. Overheidsbestedingen	20
2.5. Voorraadwijzigingen	21
2.6. Uitvoer en invoer	21
3. Ontwikkeling van prijzen en lonen	24
3.1. Binnenlands prijsverloop	24
3.2. Indexering overheidslonen en sociale uitkeringen	26
3.3. Loonontwikkeling in de marktsector	27
4. Arbeidsmarkt	31
Bijlage	38

Lijst van tabellen

Tabel 1	Opbouw van de loonkosten in de marktsector	27
Tabel 2	Jaarlijkse veranderingen in de ex ante loonlastenverlagingen voor de ondernemingen en de gezinnen	29

Lijst van figuren

Figuur 1	Kwartaalverloop van het Belgische bbp in volume	3
Figuur 2	Kwartaalverloop van de binnenlandse werkgelegenheid	6
Figuur 3	Kwartaalverloop van het bbp in volume	9
Figuur 4	Kwartaalverloop van het bbp in volume	11
Figuur 5	Verloop van de rentevoeten: eurozone en Verenigde Staten	12
Figuur 6	Buitenlandse afzetmarkten voor goederen en diensten in volume	14
Figuur 7	Consumptieve bestedingen van de particulieren in volume	15
Figuur 8	Particuliere consumptie, beschikbaar inkomen en spaarquote	16
Figuur 9	Bedrijfsinvesteringen in volume	17
Figuur 10	Investeringsquote en rendabiliteit in de marktsector	18
Figuur 11	Investeringsquote en rendabiliteit in de marktsector	19
Figuur 12	Uitvoer van goederen en diensten in volume	22
Figuur 13	Inflatie: verloop op kwartaalbasis	24
Figuur 14	Opsplitsing van het indexcijfer der consumptieprijzen	25
Figuur 15	Ontwikkeling van de loonquote	30
Figuur 16	Toegevoegde waarde, werkgelegenheid en productiviteit in de marktsector	31
Figuur 17	Ontwikkeling van de werkgelegenheid en de werkgelegenheidsgraad	34
Figuur 18	Ontwikkeling van de werkende bevolking, de werkloosheid en de beroepsbevolking	36

Woord vooraf

Overeenkomstig de wet van 21 december 1994 heeft het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) de cijfers van de economische begroting meegedeeld aan de minister voor Ondernemen en Vereenvoudigen. Volgens de gangbare procedure heeft het Federaal Planbureau (FPB) een voorstel van economische begroting voorgelegd aan het wetenschappelijk comité en aan de raad van bestuur van het INR. Laatstgenoemde keurt de definitieve cijfers goed en draagt de eindverantwoordelijkheid. Het wetenschappelijk comité heeft een gunstig advies uitgebracht over de economische begroting.

Deze vooruitzichten houden rekening met de jaaraggregaten die gepubliceerd werden in deel 1 van de Nationale rekeningen 2007 ('Eerste raming van de jaarlijkse rekeningen'), met de kwartaalaggregaten tot het eerste kwartaal van 2008 en met de flash-raming van het bbp in het tweede kwartaal.

De hypothesen in verband met de internationale omgeving zijn gebaseerd op de voorjaarsvooruitzichten van de Europese Commissie, geactualiseerd op basis van OESO-vooruitzichten (4 juni en 2 september 2008) en kwartaalramingen van de wereldgoederenhandel die opgesteld werden door het Nederlandse Centraal Planbureau. De evolutie van de financiële variabelen (wisselkoersen, rentevoeten, olieprijsen) is afgeleid uit de verwachtingen van de financiële markten van 27 augustus. De vooruitzichten voor België werden gegenereerd aan de hand van de jaar- en de kwartaalversie van het Modtrim-model, dat op het FPB werd ontwikkeld.

Deze vooruitzichten werden voltooid op 10 september 2008.

H. Bogaert

Commissaris van het Federaal Planbureau

L. Verjus

Voorzitter van de Raad van Bestuur van het
Instituut voor de Nationale Rekeningen

Kerncijfers voor de Belgische economie

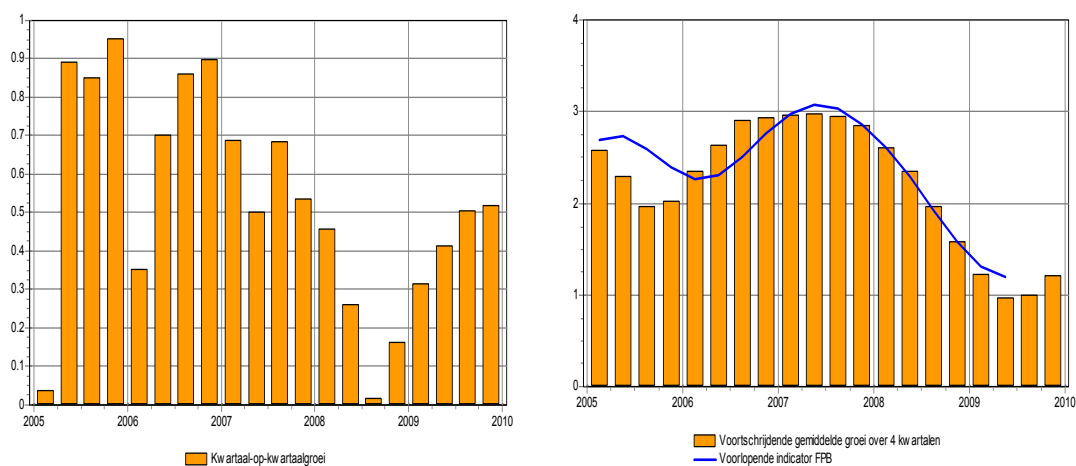
Wijzigingspercentages in volume - tenzij anders vermeld

	2006	2007	2008	2009
Consumptieve bestedingen van de particulieren	2,0	2,6	1,4	0,8
Consumptieve bestedingen van de overheid	0,0	2,1	2,6	1,8
Bruto vaste kapitaalvorming	4,2	5,9	4,6	1,3
Totaal van de nationale bestedingen	3,0	3,4	2,7	1,1
Uitvoer van goederen en diensten	2,6	3,8	2,9	3,0
Invoer van goederen en diensten	2,7	4,6	4,2	2,9
Netto-uitvoer (bijdrage tot de groei van het bbp)	-0,0	-0,5	-1,0	0,1
Bruto binnenlands product	2,8	2,8	1,6	1,2
Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	1,8	1,8	4,7	2,7
Gezondheidsindex	1,8	1,8	4,2	2,6
Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren	2,6	3,3	0,1	1,8
Spaarquote van de particulieren (in % van het beschikbaar inkomen)	12,5	13,1	11,9	12,7
Binnenlandse werkgelegenheid (jaargemiddelde verandering, in duizendtallen)	52,7	72,6	68,5	27,9
Werkloosheidsgraad (Eurostatstandaard, jaargemiddelde)	8,3	7,5	6,8	6,9
Saldo lopende rekening (betalingsbalans, in % van het bbp)	2,7	2,1	0,1	0,0
Wisselkoers van de euro in dollar (aantal dollars voor 100 euro)	125,6	137,1	150,8	144,5
Korte rente (Euribor, 3 maanden) (%)	3,1	4,3	4,8	4,5
Lange rente (OLO, 10 jaar) (%)	3,8	4,3	4,5	4,4

Samenvatting

De Belgische economie groeide in 2007 met 2,8 %. Sinds het vierde kwartaal van 2007 heeft de verzwakking van de uitvoer en van de binnenlandse vraag echter een vertraging van de economische groei in de hand gewerkt. In navolging van de Europese conjunctuur, zou de groei van de Belgische economie in het derde kwartaal van 2008 nagenoeg stilvallen, om vervolgens geleidelijk te herstellen tot 0,5 % in de tweede helft van 2009. De bbp-groei in volume komt daardoor uit op 1,6 % in 2008 en op 1,2 % in 2009. De erg zwakke groei in de tweede jaarhelft van 2008 drukt het jaarcijfer voor 2009.

Figuur 1 Kwartaalverloop van het Belgische bbp in volume
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: INR, FPB

Na een onverwacht sterk jaarbegin, ging de economische activiteit in de eurozone er licht op achteruit in het tweede kwartaal van 2008. De mondiale groeivertraging en de sterke appreciatie van de euro bemoeilijkten de uitvoer, terwijl de verminderde afzetperspectieven een rem zetten op de bedrijfsinvesteringen. Verder speelde de oplopende inflatie de particuliere consumptie parten. In lijn met de evolutie van de wereldeconomie, wordt tijdens de tweede helft van 2008 en in 2009 een bescheiden economische groei verwacht, die pas eind 2009 opnieuw zijn trendwaarde bereikt. De economische groei in de eurozone zou daardoor uitkomen op 1,3 % in 2008 en op 1,2 % in 2009 (na 2,6 % in 2007).

De recente terugval van de grondstoffenprijzen op de internationale markten heeft de inflatievrees wereldwijd enigszins getemperd. In combinatie met een Europese economische groei die op korte termijn broos blijft, zou dat leiden tot een beperkte versoepeling van het monetair beleid in de eurozone in de loop van 2009. Tegen die achtergrond zouden de marktrentevoeten in 2009 licht dalen.

De wisselkoers- en de olieprijs hypothesen zijn gebaseerd op de termijnmarktnoteringen van eind augustus. De wisselkoers van de euro zou gemiddeld op 1,51 dollar per euro uitkomen in 2008 en op 1,44 dollar per euro in 2009. De gemiddelde prijs van een vat ruwe olie zou respectievelijk 114 en 120 dollar bedragen. Deze vooruitzichten gaan gepaard met belangrijke onzekerheden omtrent de evolutie van de grondstoffenprijzen en de mate waarin de Europese economie zich tijdens de volgende kwartalen herstelt.

De *Belgische uitvoer* blijft niet ongevoelig voor de groeivertraging in zijn buitenlandse afzetmarkten en boet aan kracht in vanaf het tweede kwartaal van 2008. In de loop van 2009 zou de uitvoergroei opnieuw aantrekken onder impuls van het schuchtere herstel van de internationale economie. De Belgische uitvoer zou in de periode 2008-2009 trager blijven groeien dan de buitenlandse afzetmarkten, maar het verlies aan buitenlandse marktaandeelen zou geleidelijk kleiner worden. De uitvoergroei wordt in 2008 (2,9 %) nog gehinderd door de appreciatie van de effectieve wisselkoers van de euro tijdens de eerste jaarhelft. De recente depreciatie van de euro zou de uitvoerprestaties van de Belgische economie ten goede komen. Ondanks de vertraging van de groei van de buitenlandse afzetmarkten in 2009 (4,4 %, tegenover 4,7 % in 2008) zou de uitvoergroei uitkomen op 3 %.

De invoer blijft in 2008 in sterkere mate toenemen dan de uitvoer. Samen met een aanzienlijke ruilvoetverslechtering (-1 %) als gevolg van de hoge olieprijs, krimpt het overschot op de lopende rekening daardoor tot nauwelijks 0,1 % van het bbp. In 2009 zou de netto-uitvoer een bescheiden positieve bijdrage leveren tot de economische groei, maar door een verdere ruilvoetverslechtering zou het externe overschot volledig verdwijnen.

De groei van de *binnenlandse vraag* zou in 2008 en 2009 verzwakken tot resp. 2,7 % en 1,1 %, tegenover 3,4 % in 2007, onder invloed van de particuliere consumptie, de bedrijfsinvesteringen en de investeringen in woongebouwen.

De evolutie het totaal reëel beschikbaar inkomen van de gezinnen wordt dit jaar en volgend jaar sterk beïnvloed door de inflatieversnelling in 2008 om twee redenen. Ten eerste wordt de groei van het reëel beschikbaar inkomen negatief beïnvloed omdat de recente toename van de inflatie in belangrijke mate te wijten is aan de stijging van de energieprijzen. De gezondheidsindex, die als basis dient voor de indexering van de lonen en de sociale uitkeringen, houdt daar slechts gedeeltelijk rekening mee waardoor die een stuk trager toeneemt dan de totale inflatie. Ten tweede reageren de indexeringsmechanismen met vertraging op de evolutie van de gezondheidsindex, waardoor de indexering dit jaar lager en volgend jaar hoger zou uitkomen dan de toename van de gezondheidsindex. Niettemin zou het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren in 2008 nog licht toenemen (0,1 %) dankzij de sterke toename van de werkgelegenheid. De gezinnen zouden een kleiner deel van hun inkomen sparen (11,9 %, tegenover 13,1 % in 2007) waardoor de particuliere consumptie nog toeneemt met 1,4 %. Geholpen door de indexering, waarin nog gedeeltelijk de sterke inflatie van 2008 weerspiegeld wordt, zou de groei van het reëel beschikbaar inkomen in 2009 aantrekken tot 1,8 %. Daardoor zou de kwartaalgroei van

de particuliere consumptie licht aantrekken. Op jaarbasis blijft de consumptiegroei echter beperkt tot 0,8 % als gevolg van een ongunstig overloopeffect.

Met een toename van ruim 8 %, vormden de bedrijfsinvesteringen (gezuiverd voor de aankoop van overheidsgebouwen) de belangrijkste groeimotor van de Belgische economie in 2007. Dat zou zo blijven in 2008 (een jaargroei van 6,6 % in volume), al is dat in belangrijke mate toe te schrijven aan een zeer gunstige uitgangspositie in het begin van het jaar. In navolging van de afbrokkeling van de capaciteitsbezettingsgraad en van de indicator van het ondernemersvertrouwen zou de groei van de bedrijfsinvesteringen vanaf het tweede kwartaal immers fors worden teruggeschroefd. In de loop van 2009 zouden de bedrijfsinvesteringen geleidelijk aan kracht winnen, maar door het zwakke startpunt blijft de jaargroei in 2009 beperkt tot 1,7 %.

Met een volumegroei van 5,3 % zetten de investeringen in woongebouwen in 2007 opnieuw een sterke prestatie neer (de voorbije vijf jaren stegen de gezinsinvesteringen gemiddeld met meer dan 7 %). Niettemin was de activiteit in de woningbouw reeds in de loop van vorig jaar duidelijk over haar hoogtepunt heen, o.m. door de toegenomen financieringskosten. De gegevens uit de architectenenquête, die een goede indicatie geven voor het toekomstige verloop van de woningbouwactiviteit, wijzen eveneens op een duidelijke afkoeling. De volumegroei van de gezinsinvesteringen zou beperkt blijven tot 1,3 % in 2008 en licht negatief zijn in 2009 (-1,1 %).

De versnelling van de groei van de overheidsconsumptie in 2008 stemt overeen met de impact van de overheveling van de dekking van de kleine gezondheidsrisico's van de zelfstandigen van de particuliere naar de publieke sector, met een neerwaarts effect op de particuliere consumptiegroei tot gevolg. De overheidsinvesteringen (gezuiverd voor de verkoop van overheidsgebouwen) vielen in 2007 terug met ruim 8 % in volume. Die daling volgt op de aanzienlijke investeringsactiviteit met het oog op de gemeenteraadsverkiezingen van 2006. In 2008 zouden ze licht toenemen (0,9 %) en in 2009 versnellen tot 5,8 %, vooral onder impuls van de lokale besturen.

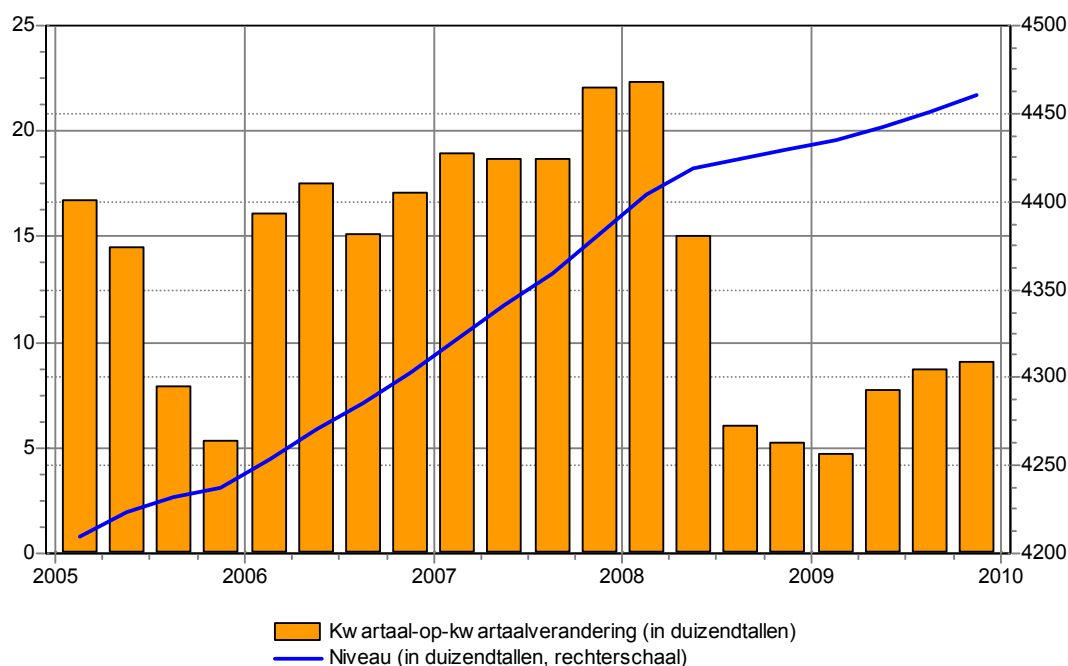
Tussen begin 2006 en midden 2008 nam de *binnenlandse werkgelegenheid* aanzienlijk toe. In de tweede helft van 2008 zouden er aanzienlijk minder jobs bijkomen als gevolg van de economische groeivertraging. Door het gunstige startpunt, zou de werkgelegenheid dit jaar gemiddeld met nog 68 500 personen toenemen (t.o.v. 72 600 personen in 2007). In 2009 zou de netto-werkgelegenheidscreatie beperkt blijven tot 27 900 personen.

Gecumuleerd over de periode 2008-2009 zou de netto-werkgelegenheidscreatie bijgevolg relatief hoog blijven, onder meer dankzij de verdere toename van het aantal dienstenchequebanen en het aantal zelfstandigen (gecumuleerde toenames van respectievelijk 32 000 en 24 000 eenheden). De werkgelegenheidsgraad stijgt daardoor van 62,9 % in 2007 tot 63,4 % in 2008 en tot 63,5 % in 2009.

De werkgelegenheid neemt in 2008 sterker toe dan de beroepsbevolking, wat resulteert in een verdere daling van het aantal werklozen. In 2009 zou hun aantal daarentegen licht toenemen.

De geharmoniseerde Eurostat-werkloosheidsgraad (berekend op basis van de arbeidskrachten-enquête) zou daardoor uitkomen op respectievelijk 6,8 % en 6,9 % in 2008 en 2009, t.o.v. 7,5 % in 2007.

Figuur 2 Kwartaalverloop van de binnenlandse werkgelegenheid
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden

Bron: INR, FPB

Tussen augustus 2007 en juli 2008 liep de *inflatie*, gemeten als de jaar-op-jaargroei van het nationaal indexcijfer der consumptieprijzen (NICP), op van 1,1 % tot 5,9 %. Die toename was vooral het gevolg van de prijsstijgingen voor energie- en voedingsgrondstoffen op de internationale markten, de verhoging van de transport- en distributietarieven voor gas en elektriciteit in januari 2008, en bijkomende tariefverhogingen door de meeste aardgasleveranciers. Eind augustus lag de olieprijs uitgedrukt in euro 15 % lager dan de piek die in de loop van juli werd bereikt. Bijgevolg viel de inflatie in augustus terug tot 5,4 %.

Op basis van termijnmarktnoteringen wordt verwacht dat de prijs van een vat ruwe olie (zowel in dollar als in euro) licht zal toenemen tot midden 2009. Niettemin daalt de jaar-op-jaargroei van de olieprijs tot juli 2009, waardoor de inflatie verder zou terugvallen. Op jaarbasis zou de inflatie 4,7 % bedragen in 2008 en vertragen tot 2,7 % in 2009.

In de voorbije maanden werd een lichte versnelling van de onderliggende inflatie opgetekend die verband houdt met het doorsijpelen van de hogere grondstoffenprijzen en nominale lonen in de prijzen van andere goederen en diensten. Die beweging zou zich voortzetten tot eind 2009 en daardoor de neerwaartse beweging van de totale inflatie enigszins afremmen.

De gezondheidsindex zou zowel dit jaar als volgend jaar gemiddeld minder sterk groeien dan het NICP doordat de gezondheidsindex niet beïnvloed wordt door het prijsverloop van benzine en diesel. De maandvooruitzichten voor de gezondheidsindex geven aan dat de volgende overschrijding van de spilindex (die momenteel 112,72 bedraagt) zou plaatsvinden in juli 2009.

Er dient te worden vermeld dat de inflatievooruitzichten sterk beïnvloed worden door grondstoffenprijzen en wisselkoersen, die de voorbije maanden een bijzonder volatiel verloop kenden.

In de periode 2007-2008 zou de gecumuleerde toename van de *nominale loonkosten per uur* in de marktsector 7,5 % bedragen, wat betekent dat de 5 %-norm uit het interprofessioneel akkoord van februari 2007 ruimschoots zou worden overschreden. Die overschrijding is zowel te wijten aan de hoger dan verwachte loonindexering, als gevolg van de toename van de voedings- en energieprijzen, als aan een sterker dan voorziene groei van de bruto-uurlonen vóór indexering.

De groei van de uurloonkosten in 2009 (3,7 %) wordt in belangrijke mate bepaald door de indexering (3,2 %), die met vertraging reageert op de prijsstijgingen in 2008. De evolutie van de lonen volgend jaar blijft echter moeilijk te voorspellen aangezien ze in belangrijke mate zal afhangen van de uitkomst van de loononderhandelingen voor de periode 2009-2010 die eind dit jaar van start gaan.

1. De internationale omgeving

1.1. Evolutie van de wereldeconomie¹

De groei van de *wereldeconomie* vertraagde aanzienlijk in de eerste helft van 2008. In Europa halveerde de bbp-groei nagenoeg t.o.v. de tweede jaarhelft van vorig jaar. De Amerikaanse en de opkomende economieën vertraagden in mindere mate, terwijl de Japanse economie de sterkste groeivertraging liet optekenen. De prijs van een vat ruwe olie liep sterk op (van 92 dollar in januari tot 145 dollar begin juli), maar viel vervolgens terug omdat de verzwakking van de vraag naar olie niet meer beperkt bleef tot de VS en Europa maar zich ook uitbreidde naar de opkomende landen (onder invloed van de afbouw van oliesubsidies). De opgelopen olie- en voedselprijzen stuwden de inflatie wereldwijd naar het hoogste niveau sinds begin jaren 90. Verder tastte de kredietcrisis de kapitaalbasis van de banken aan, waardoor zij terughoudender werden in het toestaan van kredieten.

In de tweede helft van 2008 zou de groei van de wereldeconomie verder vertragen onder invloed van de zwakkere conjunctuur in de Verenigde Staten. Ook in China en de andere opkomende landen lijkt een verdere afkoeling waarschijnlijk. De Europese economie zou nauwelijks groeien. In de loop van 2009 zou de mondiale economische groei geleidelijk aantrekken dankzij de afkoeling van de inflatie, het beëindigen van de neerwaartse trend op de vastgoedmarkten en de normalisering van de situatie op de financiële markten.

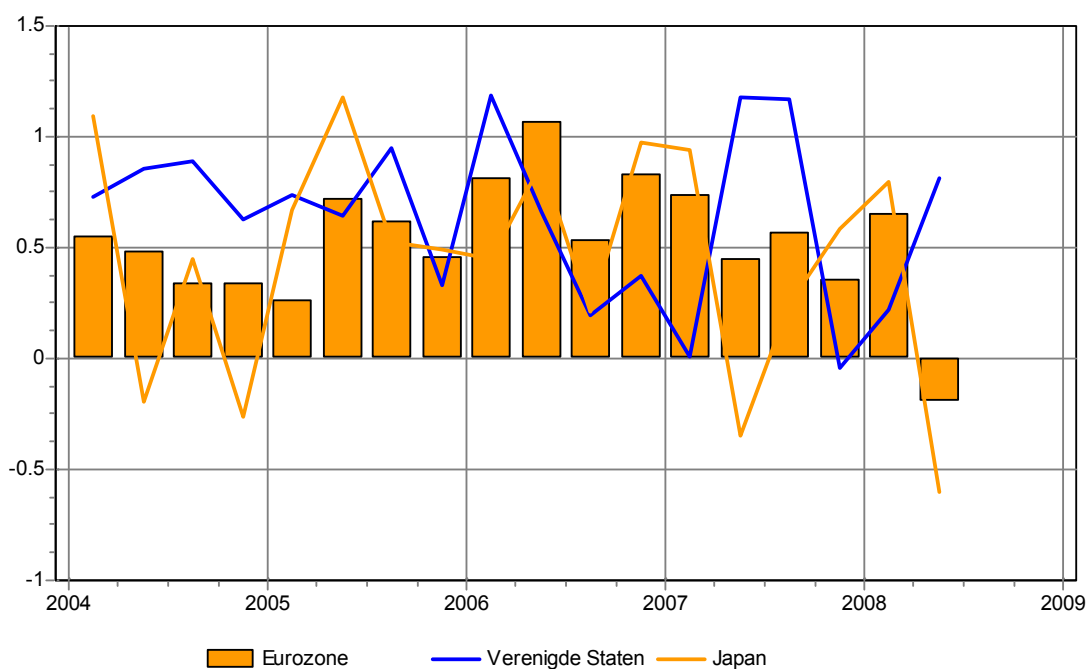
Cijfers van het Nederlandse Centraal Planbureau over de groei van de *wereldhandel* bevestigen het scenario voor de wereldeconomie in 2008. Na een forse groeivertraging van de wereldhandel in de eerste jaarhelft wordt een verdere afkoeling verwacht in de tweede jaarhelft. Op jaarbasis zou de wereldhandelsgroei uitkomen op 3,7 % (tegenover 7,1 % vorig jaar).

Na twee zwakke kwartalen (bbp-groei van respectievelijk 0 % en 0,2 %), veerde de groei van de *Amerikaanse economie* op in het tweede kwartaal van dit jaar (0,8 %) onder impuls van de particuliere consumptie (dankzij een budgettaire injectie onder de vorm van een korting op de personenbelasting) en vooral door een uitzonderlijk sterke bijdrage van de netto-uitvoer tot de bbp-groei. In de tweede jaarhelft lijkt een nieuwe verzwakking van de economische groei waarschijnlijk. De Amerikaanse consumenten gaan immers gebukt onder een combinatie van dalende huizen- en aandelenprijzen (negatieve vermogenseffecten), een hoge inflatie (5,6 % in juli 2008) en een verslechtering van de situatie op de arbeidsmarkt. Bovendien valt het ondersteunend effect van de belastingteruggaves weg vanaf het derde kwartaal. De investeringen in

¹ De in dit hoofdstuk vermelde jaargroecijfers voor het bbp in 2008 en 2009 hebben de kwartaalvooruitzichten van de OESO (Economic Outlook nr. 83, juni 2008) als startpunt. De kwartaalgroecijfers voor 2008 werden evenwel aangepast aan de hand van de interimvooruitzichten voor 2008 van de OESO (Interim economic assessment, september 2008). Die aanpassingen beïnvloeden niet enkel de jaarcijfers van 2008, maar ook die van 2009 via gewijzigde overloopeffecten.

woongebouwen wegen reeds tien kwartalen op de economische groei en ze zullen dat naar verwachting ook in de tweede jaarhelft doen. Bovendien zou de uitvoergroei aan kracht inboeten door een tragere groei in de belangrijkste afzetmarkten van de vs (Canada, Mexico, China, Europa) en door de remonte van de dollar. Die minder gunstige binnen- en buitenlandse afzetperspectieven plaatsen, samen met de strengere kredietpolitiek van de banken, ook een rem op de bedrijfsinvesteringen. Op jaarbasis zou de Amerikaanse bbp-groei in 2008 uitkomen op 1,8 %. In de loop van 2009 zou de economische groei aantrekken door de tempering van de inflatie en het beëindigen van de correctie op de huizenmarkt. Samen met de normalisering van het financieel klimaat zou dit tot een versnelling van de consumptie- en investeringsgroei leiden. Desondanks zou de groei op jaarbasis beperkt blijven tot 1,4 % in 2009, door een ongunstig overloopeffect.

Figuur 3 Kwartaalverloop van het bbp in volume
Kwartaal-op-kwartaalgroei, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: Nationale bronnen, Eurostat

De economische activiteit in de *eurozone* viel met 0,2 % terug in het tweede kwartaal. Het negatieve groeicijfer is deels een technische correctie voor de sterke groei in het eerste kwartaal (0,7 %), die werd aangezwengeld door de activiteit in de bouwsector (dankzij de relatief zachte winter). Vermoedelijk wogen de mondiale groeivertraging en de appreciatie van de euro ook op de uitvoer en werd de particuliere consumptie afgeremd door de sterk opgelopen inflatie. De economische groei zou erg zwak blijven in de tweede jaarhelft van 2008 en vervolgens geleidelijk aantrekken, maar pas tegen eind 2009 zijn trimestriële trendgroei van ongeveer 0,5 % bereiken. De particuliere consumptie zou geleidelijk aan kracht winnen door de afkoeling van de

inflatie, terwijl de uitvoer zou gestimuleerd worden door de depreciatie van de euro en de aantrekkende economische activiteit in de vs. Op jaarbasis zou de economische groei in de eurozone dit jaar 1,3 % en volgend jaar 1,2 % bedragen.

Na een sterk jaarbegin (0,8 %) kromp de *Japanse economie* in het tweede kwartaal van 2008 (-0,6 %). De investeringen in woongebouwen daalden andermaal als gevolg van de strengere bouwnormen die de overheid vorig jaar introduceerde, terwijl de particuliere consumptie leed onder de negatieve reële loongroei. Bovendien werd de uitvoer getemperd door de vertraging van de vraag uit de vs en in de rest van Azië. De economische groei zou dit jaar 1,2 % en volgend jaar 1,4 % bedragen. De *Chinese economische groei* bedroeg 10,1 % in jaar-op-jaar termen in het tweede kwartaal, na 10,6 % in het eerste kwartaal van dit jaar. De sterke vertraging van de uitvoer (vooral als gevolg van de zwakkere vraag uit de vs) wordt slechts gedeeltelijk gecompenseerd door het aantrekken van de binnenlandse vraag. In 2008 zou de de groei op jaarbasis uitkomen op 10 %, na 11,4 % vorig jaar.

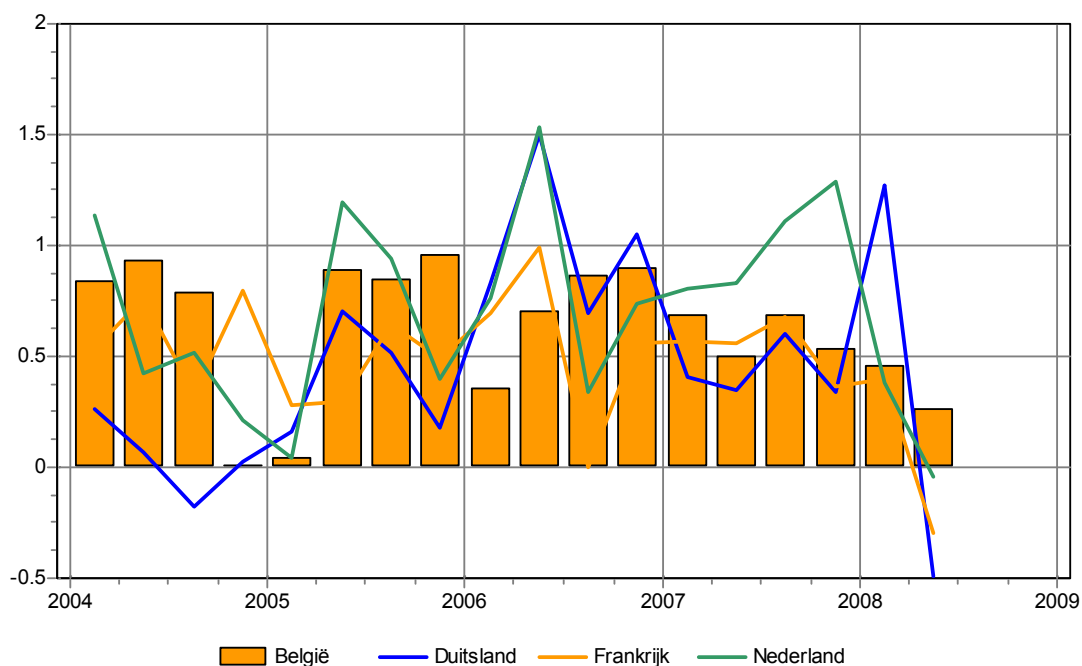
1.2. Conjunctuur bij onze drie belangrijkste handelspartners

De Belgische kwartaalgroei bedroeg in het eerste halfjaar van 2008 gemiddeld 0,4 %, d.i. 0,2 procentpunt lager dan het groeitempo in de tweede helft van vorig jaar. Bij onze drie belangrijkste handelspartners viel de gemiddelde kwartaalgroei veel sterker terug, nl. van 0,6 % tot 0,2 %.

Na een uitzonderlijk sterke groei (1,3 %) in het eerste kwartaal, kromp de *Duitse economie* in het tweede kwartaal van 2008 met 0,5 %. De particuliere consumptie daalde voor het derde opeenvolgende kwartaal onder invloed van de sterke prijstoenames voor energie en voeding. De investeringen vielen terug na een sterk eerste kwartaal, waarin de bouwactiviteit werd gestimuleerd door de ongewoon zachte winter. Ook de steun van de uitvoer viel weg in het tweede kwartaal als gevolg van de sterke euro en de internationale conjunctuurverzwakking. Op jaarbasis zou de economische groei terugvallen van 1,5 % in 2008 tot 0,8 % in 2009.

Ook de *Franse economie* liet in het tweede kwartaal van dit jaar een negatieve groei optekenen (-0,3 %), na 0,4 % in het eerste kwartaal. Zowel de investeringen als de uitvoer daalden fors. De particuliere consumptie, die de economische groei in 2007 in belangrijke mate ondersteunde, viel zo goed als stil. De Franse economische groei zou dit jaar 1,0 % bedragen en volgend jaar op 1,1 % uitkomen.

Figuur 4 Kwartaalverloop van het bbp in volume
Kwartaal-op-kwartaalgroei, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: Nationale bronnen, INR

Met een stagnering van het bbp in het tweede kwartaal van 2008 (na een groei van 0,4 % in het eerste kwartaal) deed de *Nederlandse economie* het iets beter dan de Duitse en de Franse. De nulgroei was te wijten aan een terugval van de investeringen, een nulgroei van de uitvoer en een substantiële voorraadafbouw, terwijl de particuliere consumptie aan een matig tempo bleef groeien. Op jaarbasis zou de bbp-groei dit jaar op 2,3 % uitkomen en volgend jaar terugvallen tot 1,8 %.

1.3. Evolutie op de financiële markten²

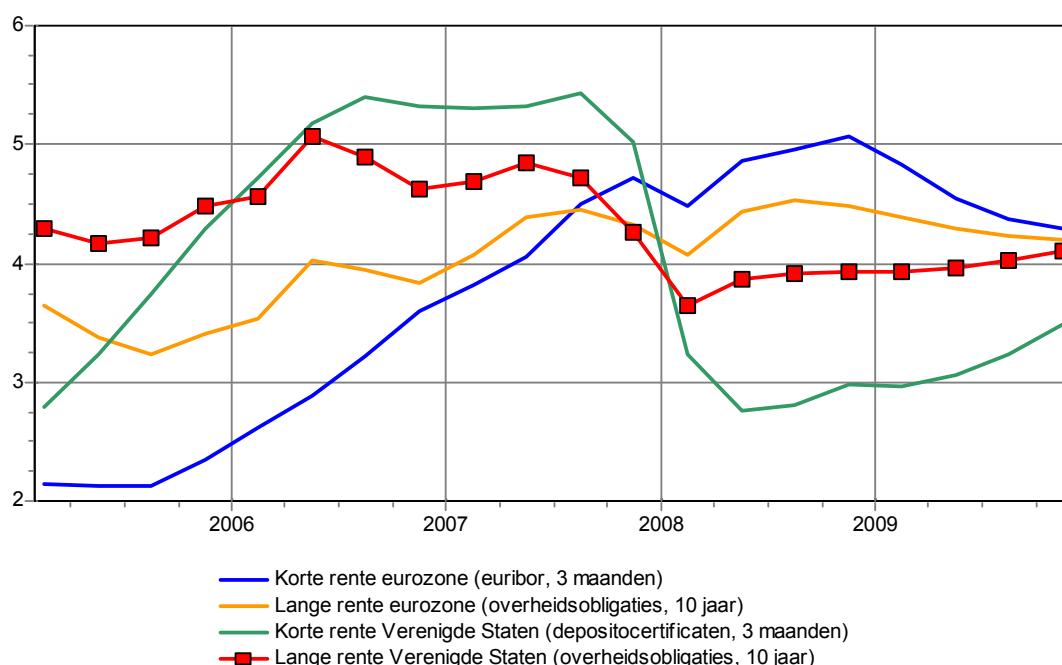
1.3.1. Rentevoeten

In de eerste vier maanden van dit jaar verlaagde de *Amerikaanse centrale bank* de basisrente met in totaal 225 basispunten tot 2 %. De forse monetaire versoepeling was een reactie op de verzwakking van de economische groei en van de arbeidsmarkt, de instorting van de huizenmarkt en de kredietverkrapping. De financiële markten rekenen momenteel op drie renteverhogingen van 25 basispunten in de loop van volgend jaar. Bovendien zou de risicopremie die in de marktrente vervat zit en zich nog steeds op een hoog niveau bevindt door de kredietcrisis, wat afkalven. Op jaarbasis zou de marktrente toenemen van 2,9 % in 2008 tot 3,2 % in 2009.

² Deze technische hypothesen zijn gebaseerd op de termijnkoersen van 27 augustus 2008.

De Europese centrale bank hield haar basisrente aanvankelijk stabiel op 4 % in 2008, maar verhoogde de rente in juni (met 25 basispunten) toen de inflatie in de eurozone boven 3 %³ uitsteeg en de vrees voor zogenaamde tweederonde-effecten toenam. Door de zwakke Europese groeiprestatie in het tweede kwartaal en de versombering van de groeiverwachtingen lijken verdere renteverhogingen weinig waarschijnlijk, temeer daar de grondstoffenprijzen sedert juli sterk zijn gedaald en de inflatiepiek achter de rug lijkt. De financiële markten verwachten momenteel één verlaging van de basisrente in de loop van 2009. De risicopremie zou, net als in de VS, wat dalen. Beide factoren leiden tot een daling van de kortetermijnrente op de interbancaire markt, die op jaarbasis zou dalen van gemiddeld 4,8 % dit jaar tot 4,5 % in 2009.

Figuur 5 Verloop van de rentevoeten: eurozone en Verenigde Staten
Kwartaalgemiddelden in procent

Bron: Datastream, FPB

De Amerikaanse langetermijnrente daalde aanzienlijk in de eerste drie maanden van het jaar toen de vrees voor een wereldwijde financiële crisis en recessie toenam. Vanaf eind maart nam de langetermijnrente terug toe omdat die vrees wat wegebde en de inflatieverwachtingen opwaarts werden bijgesteld onder invloed van de sterk stijgende grondstoffenprijzen. De daling van de olie- en andere grondstoffenprijzen vanaf midden juli had een nieuwe daling van de langetermijnrente tot gevolg. De Europese langetermijnrente kende dit jaar een gelijkaardige evolutie. In lijn met de verwachtingen voor de kortetermijnrente, zou de Europese langetermijnrente dalen en de Amerikaanse langetermijnrente toenemen in projectie. Op jaarbasis zou de Euro-

³ Tegenover een objectief van iets minder dan 2 %.

pese langetermijnrente licht dalen van 4,4 % in 2008 tot 4,3 % in 2009 en de Amerikaanse langetermijnrente zou licht toenemen van 3,8 % tot 4 %.

1.3.2. Wisselkoersen

De euro apprecieerde sterk in de eerste helft van 2008 als gevolg van de ongerustheid over de Amerikaanse economische situatie en de daarmee gepaard gaande monetaire versoepeling door de Federal Reserve. Het marktsentiment keerde zich in augustus tegen de euro door de toegenomen recessievrees voor de eurozone, die bijkomende renteverhogingen door de ECB minder aannemelijk maakt. In de projectieperiode wordt de dollar t.o.v. de euro ondersteund door een afnemend renteverskil tussen de eurozone en de VS.

Het pond verloor veel terrein t.o.v. de euro in de eerste vier maanden van dit jaar omdat de vooruitzichten over de Britse economie sterk versomberden. De Britse economie heeft immers te kampen met sterk dalende huizenprijzen, die via vermogenseffecten wege op de particuliere consumptie. Bovendien heeft het VK meer te lijden van de financiële crisis, omdat het gewicht van de financiële sector in de totale economie er groter is dan in de eurozone. Vanaf de maand mei bleef de koers van de euro t.o.v. het pond nagenoeg stabiel (van 0,78 tot 0,81 euro per pond).

De nominale effectieve wisselkoers voor België nam met ruim 1 % toe sinds eind vorig jaar. In het laatste kwartaal van dit jaar en volgend jaar zou de effectieve wisselkoers zich nagenoeg stabiliseren. De verwachte appreciatie van de dollar tegenover de euro zou immers gecompenseerd worden door een depreciatie van het pond t.o.v. de euro. Op jaarbasis zou de nominale effectieve wisselkoers met 2,2 % toenemen in 2008 en licht dalen volgend jaar (-0,2 %).

1.4. Onzekerheden i.v.m. de internationale omgeving

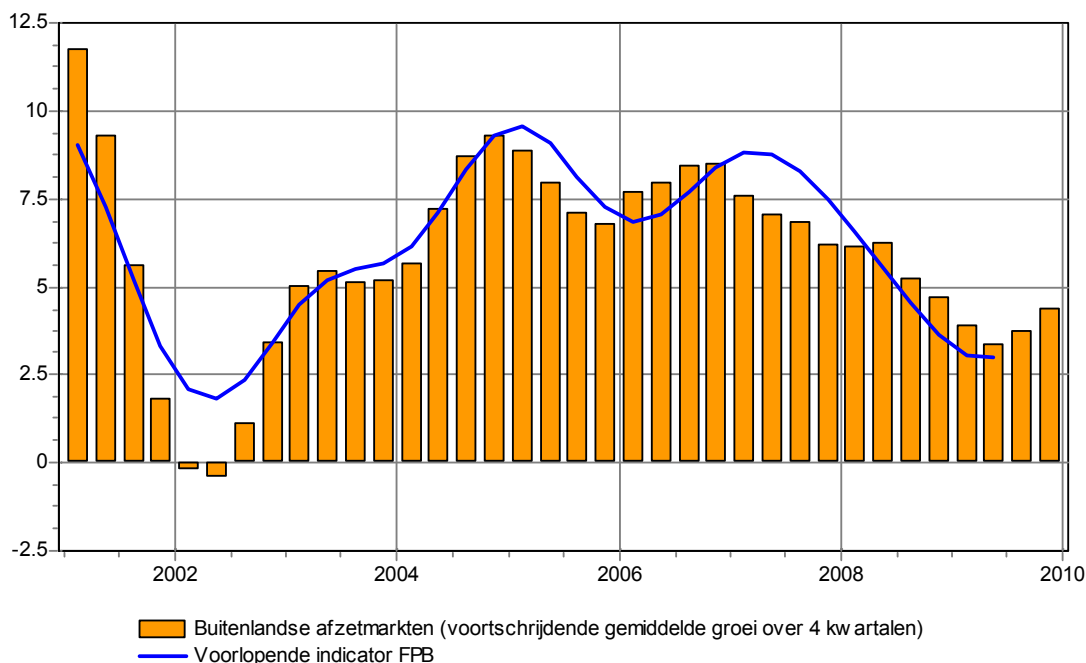
Bovenstaand scenario gaat gepaard met belangrijke onzekerheden voor de internationale conjunctuur, ook al sluit de FPB-indicator voor de potentiële uitvoermarkten vrij goed aan bij het scenario voor de eerstvolgende kwartalen (zie figuur 6).

In meerdere landen is een daling van de huizenprijzen aan de gang. Die correctie kan aanleiding geven tot een daling van de investeringen in woongebouwen en een teruglopende werkgelegenheid in de bouwsector. Bovendien kan de particuliere consumptie, onder meer door een negatief vermogenseffect, worden aangetast. Indien de problemen op de woningmarkt zouden aanslepen of nog verdiepen, dan zou dat de economische groeivoorzichten verder onder druk zetten.

Bijkomende afschrijvingen en oplopende verliezen ten gevolge van de internationale kredietcrisis zouden de solvabiliteit van de westerse banken dermate kunnen aantasten, dat ze nauwe-

lijks meer in staat zouden zijn om nieuwe leningen toe te staan. De financiering van de bedrijfsinvesteringen en de gezinsbestedingen zou daarmee in het gedrang komen.

Figuur 6 Buitenlandse afzetmarkten voor goederen en diensten in volume
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden

Bron: CPB, FPB

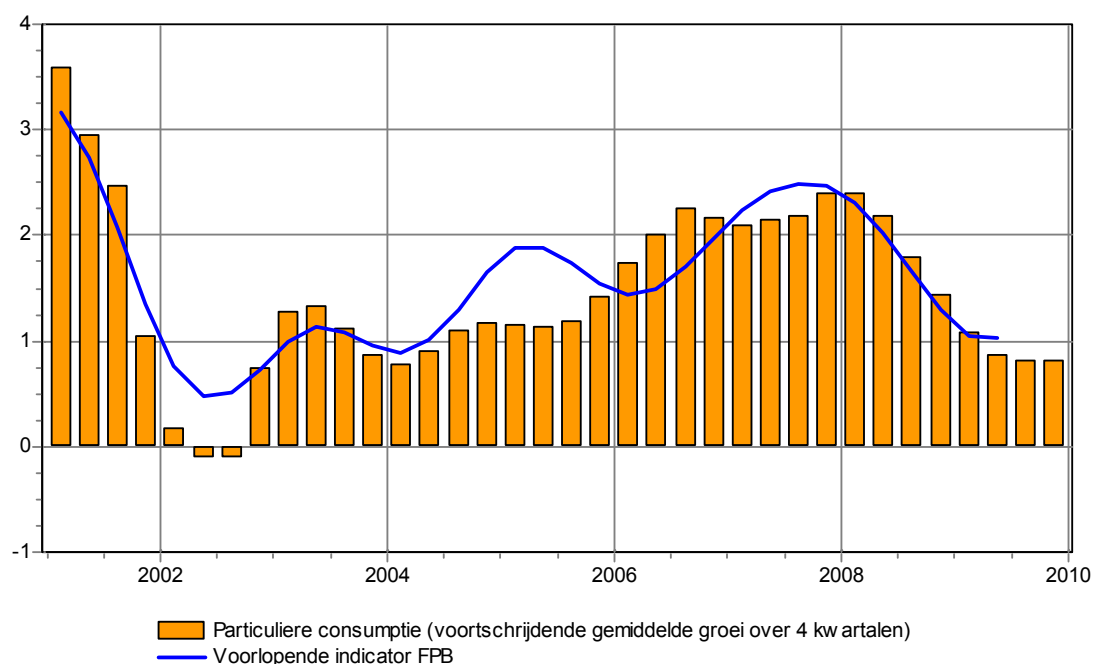
Bij het opstellen van deze vooruitzichten is voor de prijzen van ruwe olie en van andere grondstoffen, evenals voor de wisselkoersen en voor de rentevoeten, gebruik gemaakt van termijnmarktnoteringen. In de afgelopen kwartalen vertoonden die variabelen een erg volatiel verloop. Daar zij onder andere verbonden zijn met de voorvermelde risico's, is hun toekomstig verloop hoogst onzeker.

2. De bestedingscomponenten van het Belgisch bbp

2.1. Consumptieve bestedingen van de particulieren

De voorbije twee jaren werd de particuliere consumptie ondersteund door een sterke toename van het reëel beschikbaar inkomen (in totaal met 6 %). Dat inkomen werd gevoed door de sterke groei van de werkgelegenheid en de stijging van de lonen vóór indexering. Bovendien had de hervorming van de personenbelasting een gunstige impact in 2006 en stegen de inkomens uit vermogen in 2007. Door de gunstige conjunctuur en de daarmee gepaard gaande daling van de werkloosheidsgraad, kon het consumentenvertrouwen zich tot het derde kwartaal van 2007 op een hoog niveau handhaven. De particuliere consumptie was tot dan bijzonder dynamisch, wat resulteerde in een gecumuleerde groei van 4,7 % in 2006 en 2007. Dat ging gepaard met een lichte herneming van de spaarquote van 12,2 % in 2005 tot 13,1 % in 2007. Daardoor werd een deel van de daling van de spaarquote tussen 2001 en 2005 goedgeemaakt.

Figuur 7 Consumptieve bestedingen van de particulieren in volume
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

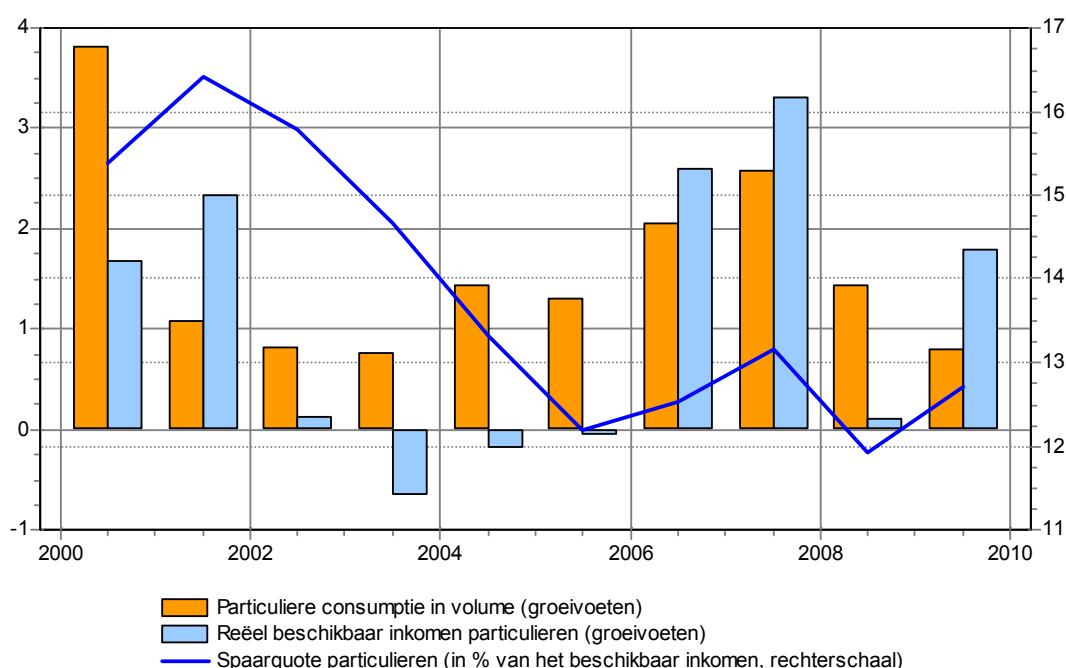

Bron: INR, FPB

In de periode 2008-2009 blijft de gecumuleerde toename van het reëel beschikbaar inkomen beperkt tot 1,9 %. De evolutie van het gezinsinkomen wordt in beide jaren sterk beïnvloed door de inflatieversnelling in 2008 om twee redenen. Ten eerste wordt de groei van het reëel beschik-

baar inkomen negatief beïnvloed omdat de recente toename van de inflatie in belangrijke mate te wijten is aan de stijging van de energieprijzen. De gezondheidsindex, die als basis dient voor de indexering van de lonen en de sociale uitkeringen, houdt daar slechts gedeeltelijk rekening mee, waardoor die een stuk trager toeneemt dan de totale inflatie. Ten tweede reageren de indexeringsmechanismen met vertraging op de evolutie van de gezondheidsindex, waardoor de loonindexering dit jaar lager en volgend jaar hoger zou uitkomen dan de toename van de gezondheidsindex. Niettemin zou het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren in 2008 nog licht toenemen (0,1 %) dankzij de sterke toename van de werkgelegenheid. Geholpen door de indexering, waarin nog gedeeltelijk de sterke inflatie van 2008 weerspiegeld wordt, zou de groei van het reëel beschikbaar inkomen in 2009 aantrekken tot 1,8 %.

Figuur 8 Particuliere consumptie, beschikbaar inkomen en spaarquote

Bron: INR, FPB

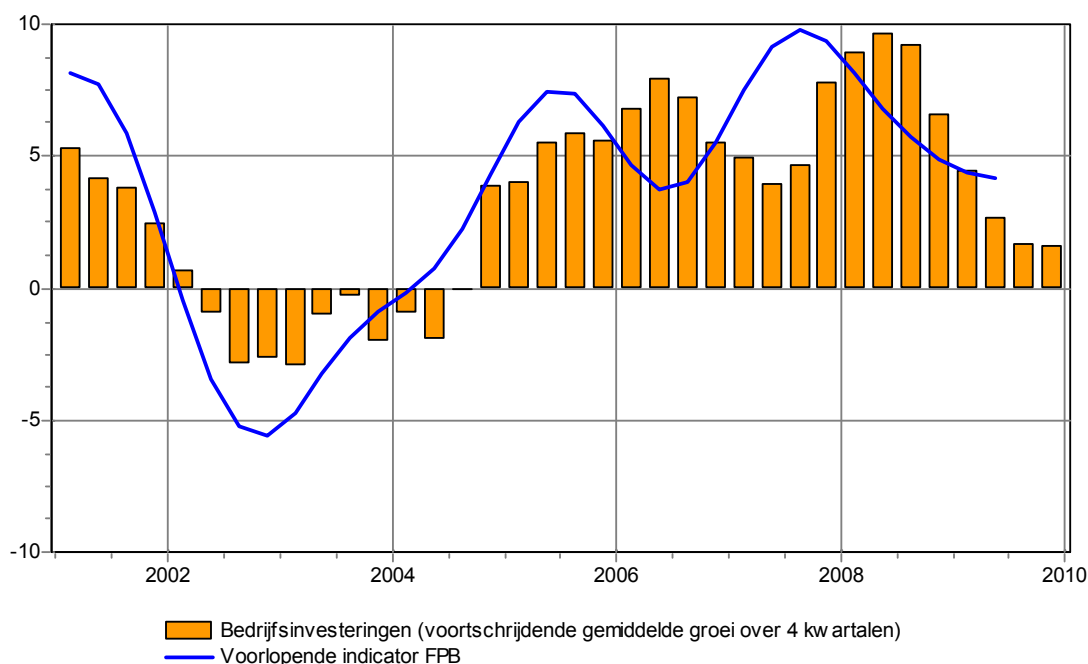
De impact van de minder uitgesproken reële inkomensstijging op de particuliere consumptie wordt dit jaar getemperd doordat de gezinnen een kleiner deel van hun inkomen sparen (de spaarquote bedraagt nog 11,9 %, tegenover 13,1 % in 2007). Die bufferfunctie valt ook af te leiden uit de NBB-indicator van het consumentenvertrouwen, die aangeeft dat de gezinnen hun spaarmogelijkheden dit jaar duidelijk lager inschatten dan in 2007. Geholpen door de daling van de gezinsspaarquote, stijgt de consumptie in 2008 op jaarbasis nog met 1,4 %. De particuliere consumptie nam dit jaar immers nog een behoorlijke start (0,5 % groei in het eerste kwartaal), maar de kwartaalgroei zou verzwakken tot gemiddeld 0,1 % in het tweede halfjaar. Die evolutie wordt bevestigd door de voorlopende indicator, die onder andere rekening houdt met een aanzienlijke verslechtering van het conjunctuurklimaat in de handel sedert eind 2007, zoals blijkt

uit de maandelijkse NBB-conjunctuurenquête. De particuliere consumptie zou in de loop van 2009 slechts in beperkte mate aan kracht winnen (een gemiddelde kwartaalgroei van 0,3 %) als gevolg van een minder gunstige arbeidsmarktontwikkeling. Voor het eerst sedert 2004 zou de werkloosheidsgraad vanaf eind 2008 toenemen, wat het consumentenvertrouwen (verder) kan aantasten. Als gevolg van een ongunstig overloopeffect blijft de jaargroei in 2009 zelfs beperkt tot 0,8 %. De gezinsspaarquote herstelt zich daardoor tot 12,7 %.

2.2. Bedrijfsinvesteringen

Het acceleratoreffect zorgt ervoor dat de bedrijfsinvesteringen meer dan evenredig fluctueren met de economische activiteit. Zo veroorzaakte de vertraging van de economische groei in het begin van dit decennium een daling van de bedrijfsinvesteringen in 2002 en 2003, maar tijdens de conjuncturele opleving van de jaren 2004-2007 groeiden ze sneller dan het bbp.

Figuur 9 Bedrijfsinvesteringen in volume⁴
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

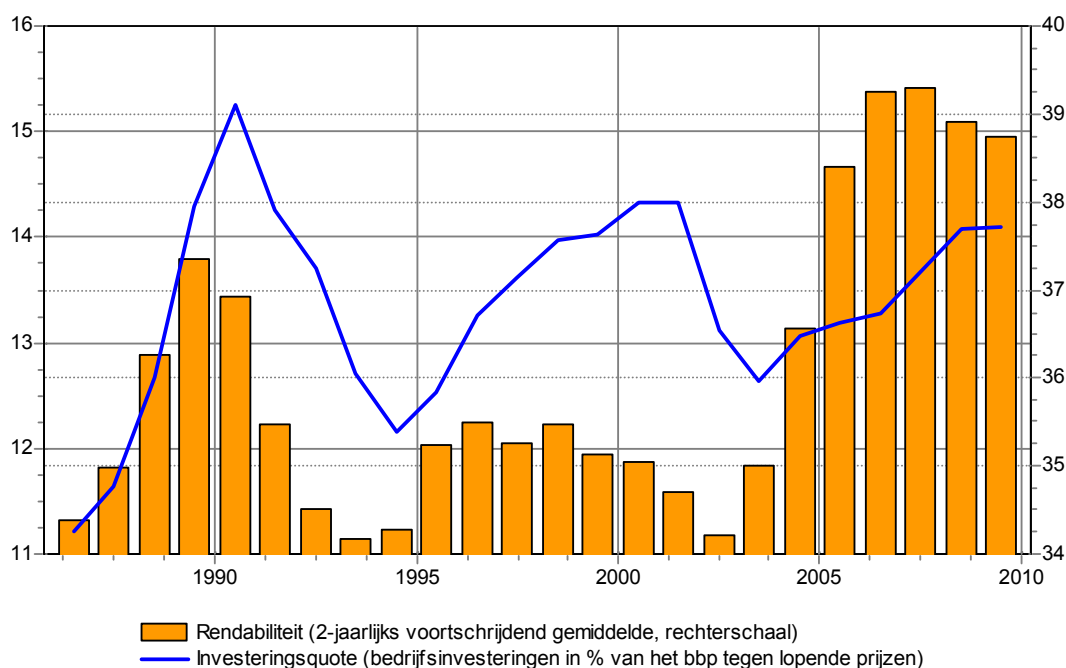
Bron: INR, FPB

⁴ Ongerekend de aankopen van overheidsgebouwen en zeeschepen. Enkele maritieme bedrijven kochten in 2004 en in 2005 voor een aanzienlijk bedrag nieuwe schepen. Die aankopen hadden geen impact op de economische groei aangezien ze door een invoerstijging werden opgevangen.

Met een toename van ruim 8 %, vormden de bedrijfsinvesteringen (gezuiverd voor de aankoop van overheidsgebouwen⁵) de belangrijkste groeimotor van de Belgische economie in 2007. Dat zou zo blijven in 2008 (een jaargroei van 6,6 % in volume), al is dat in belangrijke mate toe te schrijven aan een zeer gunstige uitgangspositie in het begin van het jaar (de gemiddelde investeringsgroei van het tweede kwartaal van 2007 tot het eerste kwartaal van 2008 bedroeg ruim 2 % per kwartaal).

In de loop van 2008 zou de kwartaalgroei van de bedrijfsinvesteringen fors afkoelen en in het tweede halfjaar zelfs stilvallen, als gevolg van de versomberde afzetperspectieven, die ook blijken uit de NBB-conjunctuurenquête. Het ondernemersvertrouwen is sedert midden 2007 immers duidelijk neerwaarts gericht. Bovendien brokkelde de industriële capaciteitsbezettingsgraad verder af in het tweede kwartaal van dit jaar (82,1 %, na 83,5 % in het eerste kwartaal) en zou de rendabiliteit in 2008 en 2009 enigszins terugvallen, rekening houdend met een stijging van de loonquote (zie hoofdstuk 3).

Figuur 10 Investeringsquote en rendabiliteit⁶ in de marktsector

Bron: INR, FPB

In het spoor van de schuchtere economische opleving, zou de kwartaalgroei van de bedrijfsinvesteringen in de loop van 2009 geleidelijk aan kracht winnen (tot bijna 1 % in het tweede halfjaar). Door het zwakke startpunt blijft de jaargroei in 2009 evenwel beperkt tot 1,7 %. Niettemin

⁵ Die transactie wordt in de nationale rekeningen geboekt als een desinvestering van de overheid en als een bijkomende investering van de ondernemingen.

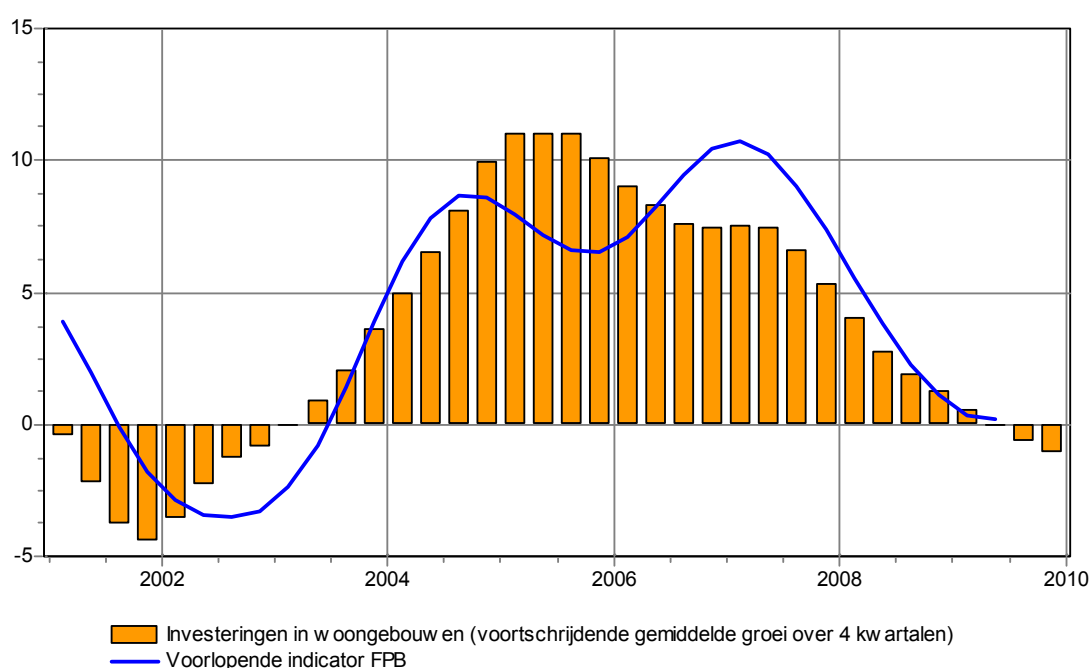
⁶ Bruto-exploitatietoets van de ondernemingen in % van de toegevoegde waarde.

overtreffen de bedrijfsinvesteringen daardoor opnieuw de bbp-groei. Het nominale aandeel van de bedrijfsinvesteringen in het bbp zou toenemen tot 14,1 % in 2008 en zich stabiliseren in 2009. De investeringsquote benadert daarmee het niveau van de periode 2000-2001 (14,3 %).⁷

2.3. Investerings in woongebouwen

De investeringen in woongebouwen draaiden in de periode 2003-2007 op volle toeren, met een volumegroei van gemiddeld meer dan 7 % per jaar. Dat heeft geleid tot een historisch hoog aandeel van de woningbouw in het bbp (nominaal 6 % van het bbp in 2007, t.o.v. gemiddeld 4,3 % over de periode 1980-2006). Ondanks de nog stevige volumegroei van 5,3 % in 2007, was de woningbouw echter duidelijk over zijn hoogtepunt heen. De kwartaalgroei koelde af van 1 % in het eerste tot 0,4 % in het vierde kwartaal (na een gemiddelde kwartaalgroei van 2 % in 2006).

Figuur 11 Investerings in woongebouwen in volume
Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten

Bron: INR, FPB

Net zoals de bedrijfsinvesteringen, vertonen ook de investeringen in woongebouwen meer uitgesproken cycli dan het bbp. De volumegroei van de gezinsinvesteringen zou in de loop van dit jaar duidelijk blijven vertragen door de toegenomen financieringskosten⁸ en door de beperkte toename van het reëel beschikbaar gezinsinkomen. Jaargemiddeld zou de groei uitkomen op

⁷ De investeringsquote is berekend op basis van de totale bedrijfsinvesteringen (inclusief de aankoop van overheidsgebouwen).

⁸ Na een historisch lage 3,9 % eind 2005, is de nominale hypothecaire rente inmiddels gestegen tot 5 % in juli 2008.

1,3 % in 2008 en licht negatief zijn in 2009 % (-1,1 %). Ondanks die ommekeer, die ook op Europees vlak duidelijk merkbaar is, blijft het belang van de gezinsinvesteringen in het bbp aanzienlijk (nominaal 5,9 %).

De voorlopende FPB-indicator voor de woningbouw, die o.m. rekening houdt met informatie uit de architectenenquête⁹ en met de hypothecaire kredietaanvragen, wijst eveneens op een duidelijke afkoeling. De afgevlakte indicator van het ondernemersvertrouwen in de bouwnijverheid geeft een gelijkaardige evolutie aan.

2.4. Overheidsbestedingen

De overheidsconsumptie in volume bleef in 2006 stabiel. Aan de oorsprong daarvan lag vooral de zwakke groei van de uitgaven voor gezondheidszorg. Samen met een daling van de netto-aankoop van goederen en diensten (in volume) compenseerde dat de stijging van de belangrijkste component van de overheidsconsumptie, m.n. de loonmassa van de overheid. In 2007 zou de overheidsconsumptie zijn toegenomen met 2,1 % onder impuls van een meer trendmatig groeitempo van de uitgaven voor gezondheidszorg. Voor 2008 wordt een toename van de overheidsconsumptie met 2,6 % vooropgesteld. Die groeiversnelling is evenwel tijdelijk en weerspiegelt de overdracht van de dekking van de kleine gezondheidsrisico's van de zelfstandigen van de particuliere naar de overheidssector. Bij de overige componenten wordt de groeivertraging van de loonmassa (als gevolg van een beperktere stijging van de werkgelegenheid bij de overheid) immers gecompenseerd door een toename van de netto-aankoop van goederen en diensten. In 2009 valt het statistische effect van de overheveling weg en verzwakt de toename van de netto-aankoop van goederen en diensten, waardoor de groei van de overheidsconsumptie terugvalt tot 1,8 %.

Na een aanzienlijke volumegroei van 5,9 % in 2006, vielen de overheidsinvesteringen (gezuiverd voor de verkoop van overheidsgebouwen¹⁰) vorig jaar terug met 8,4 % in volume. Die neerwaartse correctie volgt op de aanzienlijke investeringsactiviteit met het oog op de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2006. De overheidsinvesteringen zouden in 2008 licht toenemen (0,9 %) en in 2009 versnellen tot 5,8 %, vooral onder impuls van de lokale besturen.

⁹ Meer bepaald het volume van definitieve ontwerpen van woongebouwen en de vooruitzichten voor opdrachten.

¹⁰ De verkoop van overheidsgebouwen wordt in de nationale rekeningen in mindering gebracht van de overheidsinvesteringen. Na een aanzienlijk bedrag in 2006 (nominaal 840 miljoen euro), viel de verkoop van overheidsgebouwen vorig jaar sterk terug (tot 180 miljoen euro). Indien die transacties in rekening worden gebracht, dan stegen de overheidsinvesteringen in volume vorig jaar met 2,7 %. Voor 2008 en voor 2009 is rekening gehouden met transacties ter waarde van respectievelijk 310 en 130 miljoen euro. De volumegroei van de overheidsinvesteringen wordt in die jaren dan ook minder sterk beïnvloed door die transacties. De overheidsinvesteringen inclusief de verkoop van gebouwen dalen met 1,4 % in 2008 en stijgen met 9,4 % in 2009.

2.5. Voorraadwijzigingen

De voorraadwijzigingen leverden in 2007 een bijdrage van 0,3 procentpunt tot de economische groei. Als gevolg van de conjunctuurvertraging, zou de voorraadopbouw vanaf het tweede kwartaal van 2008 een negatieve bijdrage leveren tot de bbp-groei. Die vertraging van de voorraadopbouw is in lijn met de informatie uit de NBB-conjunctuurenquête, die wijst op een toename (vanaf midden 2007 tot het eerste kwartaal van 2008) van het aantal ondernemers dat zijn voorraden als te hoog bestempelt (vooral in de handel). Niettemin zouden de voorraadwijzigingen in 2008 op jaarbasis opnieuw 0,3 procentpunt bijdragen tot de economische groei als gevolg van een positief overloopeffect (aanzienlijke voorraadopbouw in het tweede semester van 2007). Voor 2009 wordt een nulbijdrage van de voorraadmutaties tot de economische groei vooropgesteld.

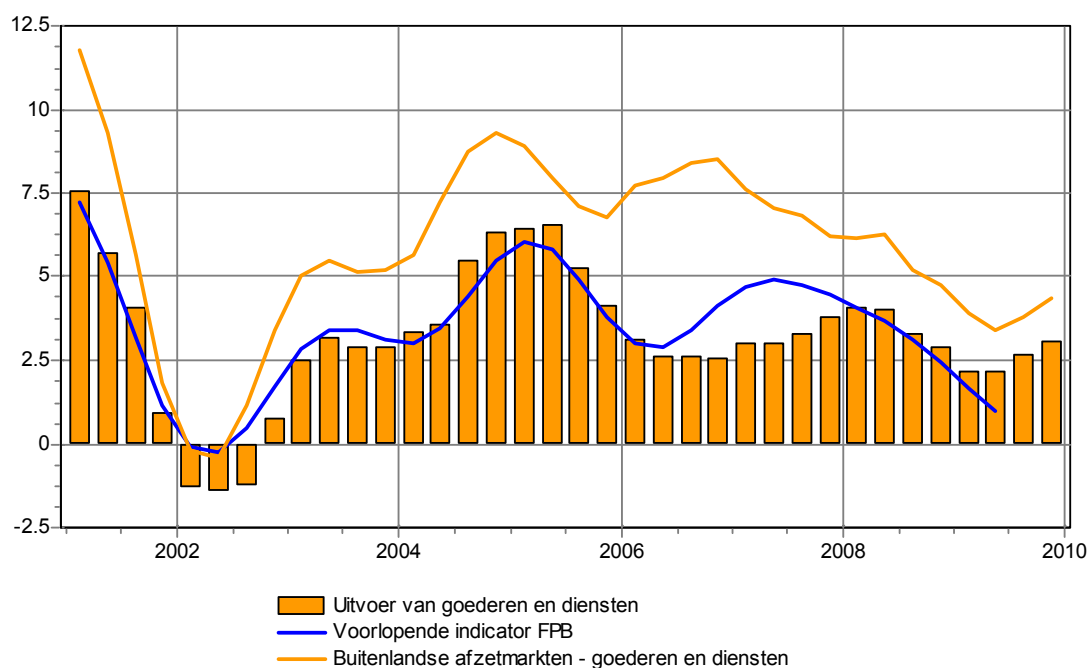
2.6. Uitvoer en invoer

De groei van de buitenlandse afzetmarkten van België, berekend op basis van de verwachte invoergroei van zijn belangrijkste handelspartners, zou na een relatief sterk jaarbegin fors verzwakken in de laatste drie kwartalen van 2008. Op jaarbasis zou de groei van de buitenlandse afzetmarkten vertragen tot 4,7 % in 2008, na 6,2 % in 2007. Die groeivertraging is echter minder uitgesproken dan die van de wereldhandel (van 7,1 % in 2007 tot 3,7 % in 2008) omdat de vertraging van de Amerikaanse invoer sterker weegt op de evolutie van de wereldhandel dan van de Belgische buitenlandse afzetmarkten. In de loop van 2009 zou de groei van de potentiële uitvoermarkten geleidelijk aantrekken tot zijn trendwaarde van 1,6 % per kwartaal, maar op jaarbasis niet meer dan 4,4 % bedragen door een ongunstig overloopeffect.

Sinds begin 2006 nam de waarde van de euro tegenover de meeste andere munten duidelijk toe. Van januari tot juli 2008 zette die beweging zich verder en apprecieerde de effectieve wisselkoers voor België met 1,8 %, vooral onder invloed van het forse waardeverlies van het Britse pond (-10 %) en de Amerikaanse dollar (-8 %) tegenover de euro. In augustus verloor de euro terrein tegenover de meeste munten en volgens de termijnmarktnoteringen van eind augustus zou die beweging aanhouden tot eind 2008. Als gevolg van een positief overloopeffect zou de gemiddelde toename van de effectieve wisselkoers dit jaar niettemin 2,2 % bedragen. In 2009 zou de effectieve wisselkoers met 0,2 % depreciëren. Tijdens de projectieperiode zal de wisselkoersevolutie de prijscompetitiviteit van de Belgische uitvoerders dus ten goede komen.

Vorig jaar bleef de Belgische uitvoergroei (3,8 %) ruim achter op de toename van de buitenlandse afzetmarkten (6,2 %), wat resulteerde in een aanzienlijk verlies aan marktaandeel. Dat verlies zou in 2008 kleiner worden omdat de Belgische uitvoer, vooral dankzij een gunstig overloopeffect, op jaarbasis minder snel zou vertragen (2,9 %) dan de afzetmarkten. In 2009 zou het verlies verder verkleinen omdat de Belgische uitvoer onder invloed van de wisselkoersdepreciatie licht aantrekt (3 %), terwijl de groei van de potentiële uitvoermarkten verder terugvalt.

Figuur 12 Uitvoer van goederen en diensten in volume
Voortschrijdende gemiddelde groei over 4 kwartalen

Bron: CPB, INR, FPB

In lijn met de vertraging van de finale vraag (binnenlandse vraag plus uitvoer) zou de invoergroei dit jaar dalen tot 4,2 % in volumetermen (na 4,6 % in 2007). In 2009 zou de finale vraag verder vertragen door de verdere afkoeling van de binnenlandse vraag. Daardoor zou de invoergroei volgend jaar uitkomen op 2,9 %.

Dankzij de forse appreciatie van de euro zouden de internationale prijzen zonder energie, uitgedrukt in euro, dit jaar nog licht dalen. De Belgische invoerprijzen zouden dit jaar echter gevoelig stijgen (4,6 %) omdat de appreciatie van de euro de forse stijging van de olieprijs niet compenseert. Uitgedrukt in euro zou de olieprijs dit jaar met ruim 40 % toenemen. In 2009 zou de waarde van de euro licht terugvallen, wat de internationale prijzen zonder energie in euro doet toenemen. De toename van de olieprijs in euro zou evenwel beperkt blijven tot 10 %. Dat vertaalt zich in een beperktere toename van de Belgische invoerprijzen (2,8 %). De uitvoerprijzen zouden aantrekken met respectievelijk 3,5 % en 2,6 % in beide projectiejaren. Het ruilverlies zou daardoor sterk zijn in 2008 (-1 %), maar volgend jaar beperkt blijven (-0,2 %).

In 2008 overstijgt de volumegroei van de invoer ruimschoots die van de uitvoer en levert de netto-uitvoer een negatieve bijdrage tot de economische groei (-1 procentpunt). Volgend jaar zou de uitvoer iets sterker groeien dan de invoer, wat voor het eerst sedert 2004 resulteert in een licht positieve bijdrage van de netto-uitvoer tot de bbp-groei (0,1 procentpunt).

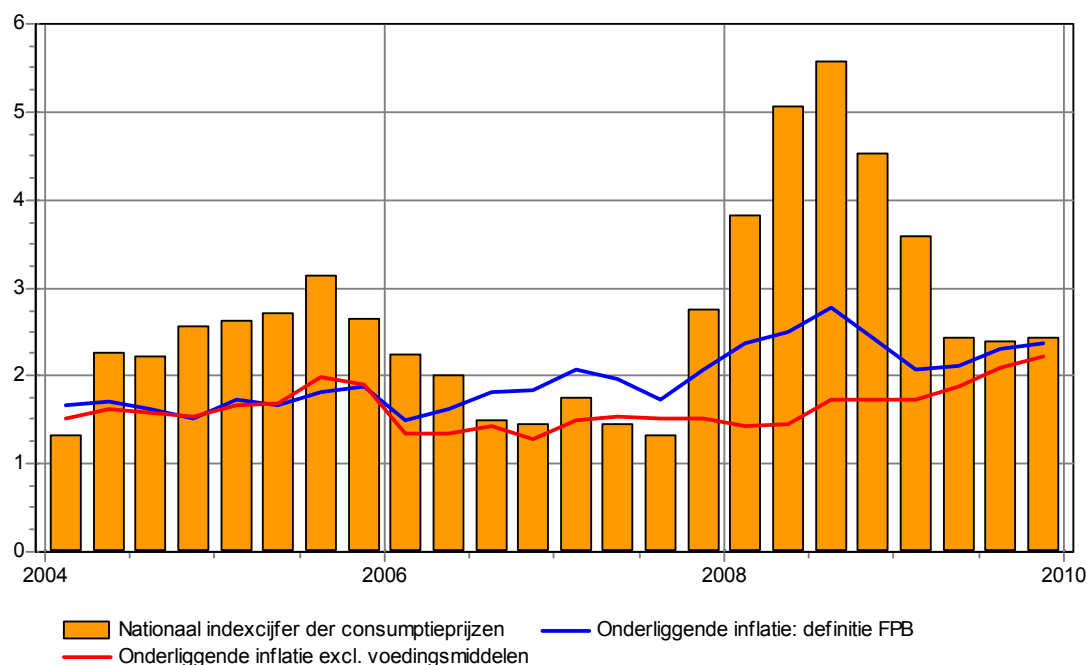
Dit jaar zou het saldo op de lopende rekening verschrompelen tot nauwelijks 0,1 % van het bbp, tegenover 2,1 % in 2007 door de ongunstige ontwikkeling van zowel het netto-uitvoervolume als van de ruilvoet. In 2009 wordt de bescheiden toename van het netto-uitvoervolume teniet-gedaan door de ruilvoetverslechtering en verdwijnt het overschot op de lopende rekening.

3. Ontwikkeling van prijzen en lonen

3.1. Binnenlands prijsverloop

De Belgische inflatie, gemeten als de jaar-op-jaargroei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (NICP), bedroeg tijdens de eerste drie kwartalen van 2007 gemiddeld slechts 1,5 %. Sinds 2003 was de gemiddelde inflatie niet meer zo laag geweest gedurende drie kwartalen. Dat lage inflatiepeil was vooral te danken aan het verloop van de energieprijzen. Ten eerste noteerden de olieprijsen uitgedrukt in euro 7 % onder het niveau van de eerste drie kwartalen van 2006, tegenover een gemiddelde jaarlijkse toename van 27 % tijdens de periode 2004-2006. Ten tweede werd neerwaartse druk uitgeoefend op de consumptieprijzen van aardgas en elektriciteit als gevolg van de liberalisering van de energiemarkt in Brussel en Wallonië en de dalende aardgasnoteringen op de internationale markten. Bovendien werd het effect daarvan op de inflatie versterkt door een nieuwe registratiemethode voor de aardgas- en elektriciteitsprijzen in het NICP.

Figuur 13 Inflatie: verloop op kwartaalbasis
Jaar-op-jaargroei

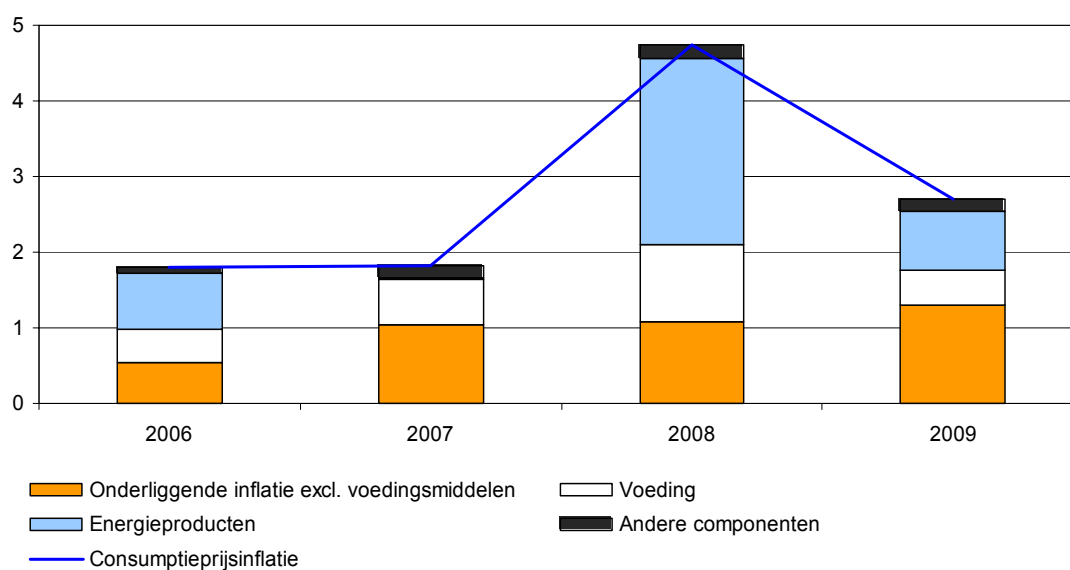

Bron: FOD Economie, FPB

De inflatie schoot de hoogte in vanaf het vierde kwartaal van 2007 en bereikte met 5,9 % een piek in juli 2008. Een belangrijk deel van de inflatieversnelling is te wijten aan de gelijktijdige

toename van de voedings- en energieprijzen op de internationale markten (de jaar-op-jaargroei van de Brentprijs in euro liep op van -9 % in augustus 2007 tot 60 % in juni 2008). Die beweging werd daarenboven versterkt door de toename van de transport- en distributietarieven voor gas en elektriciteit in januari 2008 en bijkomende tariefverhogingen door de meeste aardgasleveranciers. Sinds midden juli 2008 zijn de grondstoffenprijzen sterk teruggevallen, wat zich vertaalde in een daling van de inflatie tot 5,4 % in augustus 2008.

Figuur 14 Opsplitsing van het indexcijfer der consumptieprijzen
Bijdrage (in %) tot de consumptieprijsinflatie

Bron: FOD Economie, FPB

Op jaarbasis zou de inflatie versnellen tot gemiddeld 4,7 % in 2008, tegenover 1,8 % in 2007. Figuur 14 toont dat die versnelling volledig kan worden toegeschreven aan de evolutie van de energie- en voedingsprijzen. De bijdrage van de energieprijzen tot de consumptieprijsinflatie (2,5 procentpunt) is grotendeels toe te schrijven aan de evolutie van de Brentprijs in euro, die gemiddeld 42 % hoger ligt dan in 2007, maar ook de impact van de hogere transport- en distributietarieven voor gas en elektriciteit en de bijkomende tariefverhogingen door de meeste aardgasleveranciers is aanzienlijk (0,5 procentpunt). De prijs van benzine werd in de loop van 2008 licht neerwaarts beïnvloed door de daling van de bijzondere accijns in het kader van het omgekeerde kliksysteem. Voor diesel bestaat het omgekeerde kliksysteem niet meer aangezien de accijns op diesel zich in België al op het Europees minimum bevond eind 2007. De jaar-op-jaargroei van de consumptieprijzen voor voedingsmiddelen is fors versneld tot mei 2008 en is daarna licht beginnen dalen. Er wordt verondersteld dat die beweging zich zal verder zetten tijdens de volgende maanden.

Gezuiverd voor de prijsevolutie van voedingsmiddelen, zou de onderliggende inflatie¹¹ in 2008 nauwelijks versnellen ten opzichte van 2007. Toch werd sinds midden 2008 een lichte versneling van de onderliggende inflatie opgetekend. Aangezien verwacht wordt dat de sterke toename van de loonkosten (cf. infra) en de opwaartse invloed van de depreciatie van de euro op de invoerprijzen geleidelijk zullen doorsijpelen in de consumptieprijzen, zou de onderliggende inflatie verder toenemen in de loop van 2009.

Ondanks de hogere bijdrage van de onderliggende inflatie, zou de consumptieprijsinflatie in 2009 terugvallen tot 2,7 % door een veel kleinere bijdrage van voedings- en energieprijzen. De voedingsprijzen zouden in 2009 opnieuw in lijn evolueren met hun historisch groeipad. Op basis van de termijnmarktnoteringen van eind augustus 2008 wordt in de loop van 2009 een geleidelijke toename verwacht van de olieprijsen uitgedrukt in euro. In 2009 zouden ze gemiddeld 10 % hoger noteren dan dit jaar. De bijdrage van de 'andere componenten' zou nagenoeg ongewijzigd blijven t.o.v. 2008. De verkeersbelasting zou een iets hogere bijdrage leveren tot de inflatie omdat de geleidelijke afschaffing van de accijnscompenserende belasting op dieselwagens in 2008 voltooid werd. Dat effect wordt evenwel gecompenseerd door een iets lagere bijdrage van tabaksproducten tot de inflatie.

De gezondheidsindex wordt niet beïnvloed door het prijsverloop van benzine, diesel, alcoholhoudende dranken en tabaksproducten. Met een toename van 4,2 % in 2008 en 2,6 % in 2009, zou de gezondheidsindex vooral dit jaar en in mindere mate volgend jaar trager groeien dan het NICP. Dat verschil heeft bijna uitsluitend te maken met de evolutie van de olieprijsen op de internationale markten.

3.2. Indexering overheidslonen en sociale uitkeringen

Door de bijzonder sterke toename van de gezondheidsindex tijdens de afgelopen kwartalen, werden drie opeenvolgende spilindices overschreden in een tijdspanne van negen maanden (in december 2007, en in april en augustus 2008). Telkens werden de sociale uitkeringen één maand en de lonen en wedden van het overheidspersoneel twee maanden na de overschrijding van de spilindex met 2 % aangepast aan de toegenomen levensduurte. Volgens de maandvooruitzichten voor de gezondheidsindex zou de huidige spilindex (112,72) in juli 2009 overschreden worden. Als gevolg daarvan zouden de sociale uitkeringen in augustus 2009 en de lonen en wedden van het overheidspersoneel in september 2009 met 2 % verhoogd worden.

¹¹ De onderliggende inflatie wordt berekend door het NICP te zuiveren voor de impact van prijsveranderingen van administratieve aard en het prijsverloop van traditioneel sterk volatiele componenten. Daarom worden het effect van btw-wijzigingen, accijnzen en andere indirecte belastingen, de verkeersbelasting en het prijsverloop van waterverbruik, energie tabak, alcoholhoudende dranken, vleesproducten en verse groenten en fruit uitgesloten bij de berekening van de onderliggende inflatie. Door de recente sterke prijsstijging van andere voedingsproducten werden alle voedingsproducten uitgesloten bij de berekening van de 'onderliggende inflatie excl. voedingsmiddelen'.

3.3. Loonontwikkeling in de marktsector

3.3.1. Ontwikkeling van de loonkosten

Sinds 1997 vindt de loonvorming in de privésector in België plaats in het kader van de wet van 26 juli 1996 ter bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen. Die wet heeft tot doel de Belgische loonontwikkeling af te stemmen op het gemiddelde van de drie buurlanden. Overeenkomstig die wet werd het ontwerp van sociaal akkoord voor de periode 2007-2008 goedgekeurd door de sociale partners in februari 2007. Daarin wordt een gecumuleerde uurloonkostenstijging van 5 % voor beide jaren vooropgesteld als norm voor de loononderhandelingen op sectoraal en ondernemingsvlak.

Tabel 1 **Opbouw van de loonkosten in de marktsector**
Bijdragen in procentpunt aan de groei van de nominale uurloonkosten

	2007	2008	2009
Loonnorm			
Groei nominale uurloonkosten	5,0		
a. Indexering	3,9		
b. Bruto-uurloonstijging vóór indexering ^a	1,1		
Vooruitzichten			
Groei nominale uurloonkosten	3,4	3,9	3,7
a. Indexering	1,7	3,6	3,2
b. Bruto-uurloonstijging vóór indexering ^a	1,6	0,9	0,4
c. Totale werkgeversbijdragen ^b	0,0	-0,6	0,1

a. Conventionele loonstijgingen vóór indexering plus loondrift

b. Wettelijke, extralegale en fictieve werkgeversbijdragen

Op basis van de beschikbare gegevens in de nationale rekeningen werd de groei van de nominale uurloonkosten in de marktsector in 2007 geraamd op 3,4 %. De impliciete werkgeversbijdragevoet in ruime zin¹² liet een stabilisering optekenen, wat impliceert dat de patronale bijdragen in hun totaliteit een nulbijdrage leverden tot de groei van de uurloonkosten. Dat is echter het gevolg van een aantal factoren die elkaar compenseerden. Enerzijds gaat er van de ontslagpremies¹³ die betaald werden in het kader van een aantal belangrijke herstructureringen in de automobielsector een opwaartse invloed uit op de groei van de werkgeversbijdragen. Bovendien werd de regeling aangepast voor de betaling van de patronale bijdragen op het vakantiegeld van werknemers die veranderen van arbeidsovereenkomst, waardoor er in 2007 uitzonderlijk veel bijdragen op vakantiegeld geïnd werden. Anderzijds worden de pensioenen van statutaire ambtenaren van de NMBS vanaf 2007 uitbetaald door de overheid en niet meer door de institutionele sector van de ondernemingen¹⁴, wat de groei van de bijdragen afremt. Rekening houdend met een loonindexering van 1,7 %, komt de toename van de bruto-uurlonen vóór in-

¹² D.w.z. de werkgeversbijdragen betaald aan de sociale zekerheid en de federale overheid, de fictieve bijdragen en de extralegale bijdragen (betaald aan de verzekeringssector), uitgedrukt in procent van de brutoloonmassa.

¹³ Ontslagpremies worden in de nationale rekeningen geboekt als fictieve werkgeversbijdragen waarop wettelijke werkgevers- en werknemersbijdragen betaald worden.

¹⁴ Die transactie beïnvloedt de fictieve werkgeversbijdragen.

dexering in 2007 uit op 1,6 %. Aangezien de conventionele lonen vóór indexering nauwelijks toenamen (0,2 %), is die toename grotendeels het gevolg van een sterke loondrift (1,4 %).

De toename van de bruto-uurlonen vóór indexering in 2008 wordt geraamd op 0,9 %. Dat cijfer gaat uit van een toename van de conventionele lonen vóór indexering van 0,7 %¹⁵, een loondrift van 0,5 % die vooral het gevolg is van de sterke loondrift in 2007 (overloopeffect), en een negatieve invloed van het in werking treden van de all-in clausules in verscheidene CAO's als gevolg van de hoger dan verwachte loonindexering (-0,25 %). De loonindexering (3,6 %) zou als gevolg van de sterke toename van de prijzen een stuk hoger liggen dan in 2007, wat de toename van de nominale bruto-uurlonen op 4,5 % brengt. De nominale uurloonkosten zouden echter een stuk minder snel groeien (3,9 %) door een sterke daling van de impliciete werkgeversbijdragevoet in ruime zin. Die daling hangt vooral samen met het verdwijnen van de eenmalige factoren (ontslagpremies en werkgeversbijdragen op vakantiegeld) die de impliciete voet in 2007 opwaarts beïnvloedden¹⁶.

Tijdens de periode 2007-2008 zou de gecumuleerde toename van de uurloonkosten (7,5 %) de 5 %-norm uit het interprofessioneel akkoord ruimschoots overschrijden. Dat is zowel het gevolg van een hoger dan verwachte loonindexering (5,3 % t.o.v. 3,9 %) en een sterkere toename van de bruto-uurlonen dan beoogd werd (2,6 % t.o.v. 1,1 %). De daling van de impliciete werkgeversbijdragevoet in ruime zin beperkte de overschijding van de norm enigszins.

De loononderhandelingen voor de periode 2009-2010 gaan pas eind dit jaar van start. De evolutie van de lonen in 2009 is momenteel dan ook moeilijk te voorspellen. Er werd verondersteld dat de bruto-uurlonen zouden toenemen met 0,4 %, wat overeenstemt met de gemiddelde jaarlijkse loondrift in de periode 1997-2006. Rekening houdend met een loonindexering van 3,2 % zou de groei van de nominale bruto-uurlonen op 3,6 % uitkomen. De nominale uurloonkosten zouden iets sterker toenemen (3,7 %) doordat de tragere toename van de bijdrageverminderingen (cf. infra) de impliciete werkgeversbijdragevoet doet toenemen.

Doordat de indexering van de lonen steeds met enige vertraging reageert op de evolutie van de gezondheidsindex, ligt de groei van de loonindexering in 2008 0,6 procentpunt lager en in 2009 0,6 procentpunt hoger dan de toename van de gezondheidsindex. Het opgelopen verlies van de loonindexering t.o.v. de gezondheidsindex in 2008 wordt dus goedge maakt in 2009. Door de toename van de benzine- en dieselprijzen neemt de totale inflatie vooral in 2008 en in mindere mate in 2009 sneller toe dan de gezondheidsindex (cf. supra). Tegenover de consumptieprijsindex zou de loonindexering in 2008 een verlies laten optekenen van 1,1 procentpunt en in 2009 een winst van 0,5 procentpunt boeken. Daardoor daalt het reëel brutoloon¹⁷ in 2008 met 0,2 %

¹⁵ Om dit cijfer te bepalen werd rekening gehouden met de beschikbare observaties voor de totale loonmassa in de nationale rekeningen op kwartaalbasis voor het eerste kwartaal van 2008 en voor de toename van de conventionele lonen vóór indexering tijdens de eerste helft van dit jaar

¹⁶ Merk op dat de wijziging in de betalingsregeling van de pensioenen van de statutaire ambtenaren van de NMBS vanaf 2008 geen effect meer heeft op de groei van de werkgeversbijdragen aangezien het een permanente wijziging betreft.

¹⁷ D.w.z. het nominaal brutoloon gedeïndeerd aan de hand van de consumptieprijsindex.

per werkelijk arbeidsuur en met 0,3 % per persoon. In 2009 zou het reëel brutoloon toenemen met 0,8 % per werkelijk arbeidsuur en met 0,6 % per persoon.

3.3.2. Werkgeversbijdrageverminderingen, loonsubsidies en werkbonus

De werkgeversbijdrageverminderingen zullen in 2008 en 2009 stagneren omdat sinds 2007 geen bijkomende maatregelen werden ingevoerd. De loonsubsidies daarentegen zullen in 2008 met 713 miljoen euro stijgen (goed voor 87 % van de stijging van de loonlastenverlagingen voor de bedrijven) en met 598 miljoen euro in 2009.

Tabel 2 Jaarlijkse veranderingen in de ex ante loonlastenverlagingen voor de ondernemingen en de gezinnen (miljoenen euro)

	2005	2006	2007	2008	2009
Werkgeversbijdrageverminderingen [1]	470	165	360	98	17
Loonsubsidies [2]	306	580	640	713	598
Totaal [1]+[2]	775	745	1000	811	615
Werknemersbijdrageverminderingen	100	352	40	-19	13

In 2008 zijn de belangrijkste bronnen van de loonsubsidiestijging de algemene korting op de doorstorting van de bedrijfsvoorheffing die in 2008 op kruissnelheid komt (170 miljoen euro; goed voor 20 % van de toename van de loonlastenverlagingen voor de bedrijven), het groter gebruik van de dienstencheques (287 miljoen euro; aandeel van 35 %) en de grotere kost van de maatregelen 'overuren, nacht- en ploegenwerk' als gevolg van de stijging van de betrokken brutoloonmassa (217 miljoen euro; aandeel van 25 %). In 2009 zal de loonsubsidiestijging vooral te wijten zijn aan de verhoging van de nominale subsidievoet van 10,7 naar 15,6 procentpunten voor 'nacht- en ploegenwerk' in het kader van een nieuw te onderhandelen IPA (goed voor 392 miljoen euro; 64 % van de stijging van de lastenverlagingen) en het verhoogd gebruik van de dienstencheques (met 151 miljoen euro; 25 % van de stijging van de lastenverlagingen).

De werknemersbijdrageverminderingen voor de laagverdieners zullen in 2008 licht afnemen met 19 miljoen euro omdat de verhoging van de loongrenzen van de werkbonus de gemiddelde loonstijging van de laagverdieners onvoldoende compenseert. De indexering van de loongrenzen in 2009 zal de werkbonus licht doen stijgen met 13 miljoen euro.

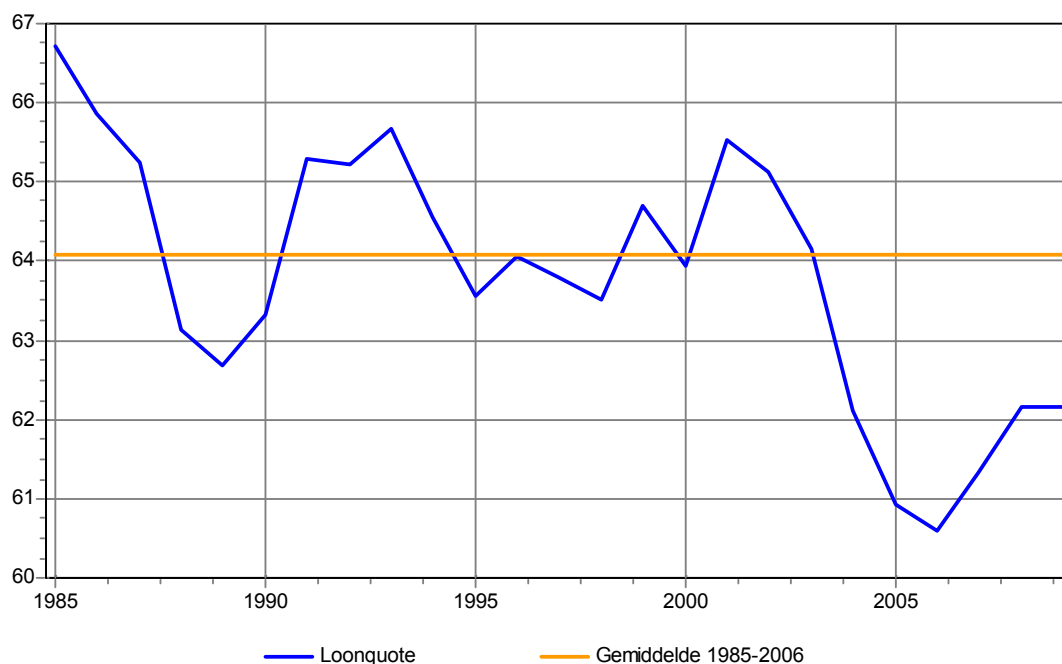
3.3.3. Ontwikkeling van de loonquote

Tijdens de periode 2002-2006 daalde de loonquote¹⁸ aanzienlijk (van 65,5 % in 2001 tot 60,6 % in 2006) doordat de productiviteit per gewerkt uur in de sector van de ondernemingen sterker groeide dan de uurloonkosten vóór indexering. Bovendien viel de loonindexering tijdens die periode iets lager uit dan de toename van de deflator van de toegevoegde waarde. In 2007 en 2008 nam het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde echter toe met gemiddeld 0,8

¹⁸ De loonquote wordt hier berekend als het aandeel van de loonkosten in de toegevoegde waarde van de institutionele sector van de ondernemingen.

procentpunt per jaar tot 62,2 %. Die jaren worden gekenmerkt door een combinatie van een zwakke productiviteitsgroei en een relatief sterke toename van de uurloonkosten vóór indexering. Daarenboven zou de toename van de deflator van de toegevoegde waarde sterk achterblijven op de loonindexering in 2008, wat de loonquote verder opdrijft. In 2009 zou dat prijseffect kleiner zijn. Samen met een aantrekkende productiviteitsgroei zou dat leiden tot een stabilisering van de loonquote.

Figuur 15 Ontwikkeling van de loonquote
In procent van de toegevoegde waarde, sector van de ondernemingen

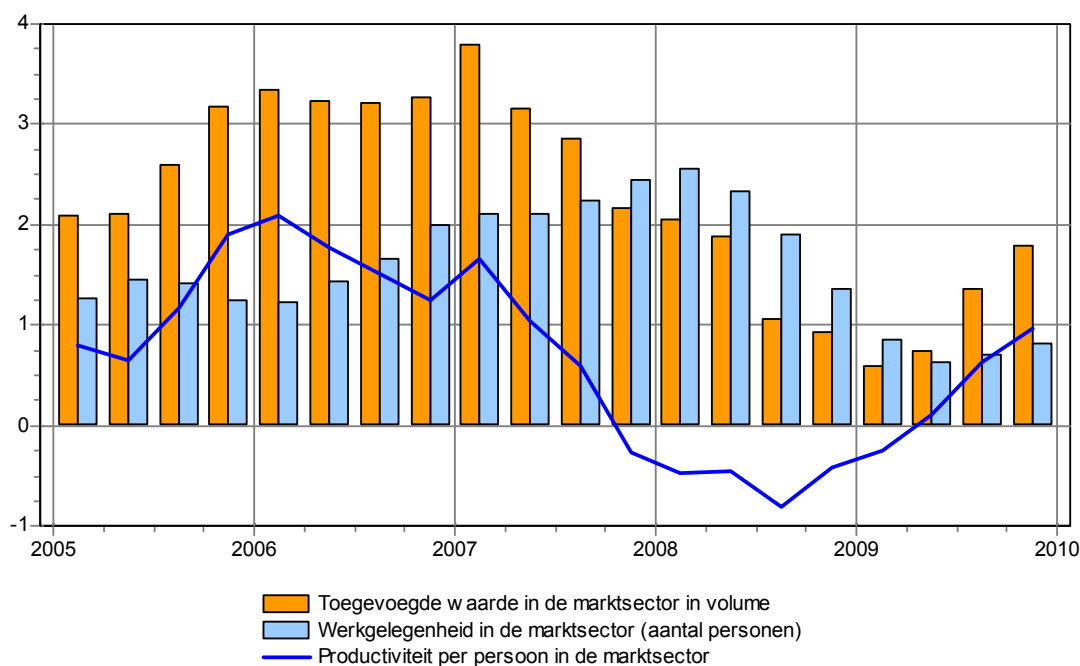
Bron: INR, FPB

Om de loonquote te berekenen werden de loonsubsidies niet in mindering gebracht van de loonkosten. Tijdens de afgelopen jaren werd een sterke toename van de loonsubsidies opgetekend (cf. supra), wat impliceert dat de loonkosten waarmee de werkgevers geconfronteerd worden een beperkter aandeel in de toegevoegde waarde vertegenwoordigen dan kan afgeleid worden uit figuur 15.

4. Arbeidsmarkt

In de marktsector groeide de toegevoegde waarde vorig jaar nog met 2,8 %, tegen 3,1 % in 2006. Nochtans liet de kwartaalevolutie al een duidelijk verlies aan dynamiek zien. Terwijl in 2006 de kwartaal-op-kwartaalgroei nog gemiddeld 0,8 % bedroeg, viel hij vorig jaar terug tot gemiddeld 0,5 %. Dit jaar zou - na nog een behoorlijk eerste kwartaal (groei van 0,7 %) - de groei vrijwel stilvallen (nauwelijks 0,1 % gemiddeld tijdens de rest van het jaar). Volgend jaar trekt hij dan geleidelijk terug aan, tot 0,3 % per kwartaal tijdens de eerste jaarhelft en 0,6 % tijdens de tweede jaarhelft. Jaar-op-jaar bereikte de groei een maximum tijdens het eerste kwartaal van 2007 (3,8 %), brokkelt hij vervolgens onafgebroken af, tot een dieptepunt van 0,6 % tijdens het eerste kwartaal van volgend jaar, om daarna terug te klimmen naar 1,8 % op het einde van het jaar. Dat kwartaalprofiel impliceert een jaargemiddelde groei voor de toegevoegde waarde van 1,7 % dit jaar en slechts 1,2 % volgend jaar.

Figuur 16 Toegevoegde waarde, werkgelegenheid en productiviteit in de marktsector
Jaar-op-jaargroei

Bron: INR, FPB

De werkgelegenheidsevolutie in de marktsector heeft tot dusver bijzonder goed weerstand geboden tegen de verzwakking van de economische groei. Gedurende het voorbije jaar groeide het aantal arbeidsplaatsen in de marktsector met 0,6 % per kwartaal (tegen 0,5 % gemiddeld in 2006), met nog een licht oplopend kwartaalprofiel. Jaar-op-jaar versnelde de groei van de werk-

gelegenheid daardoor van 2,1 % tijdens het eerste kwartaal naar 2,4 % op het einde van het jaar, wat neerkomt op een jaargemiddelde groei van 2,2 % (tegen slechts 1,6 % in 2006). Ook de gemiddelde arbeidsduur steeg vorig jaar sterker (groei van 0,3 %) dan in 2006 (0,2 %), zodat voor het arbeidsvolume de groeiversnelling (2,5 % groei vorig jaar tegen 1,8 % in 2006) nog iets meer uitgesproken is. Dat betekent dat de groei van de productiviteit per uur vorig jaar nog nauwelijks 0,2 % bedroeg (tegenover 1,3 % in 2006).

De werkgelegenheidsgroei werd vorig jaar opnieuw sterk ondersteund door de toename van het aantal zelfstandigen. Hun aantal daalde nog met 31 400 personen tijdens de periode 1997-2004, steeg dan in 2005 en 2006 telkens met 7 800 personen, en zou vorig jaar zelfs toegenomen zijn met 14 000 personen. De ombuiging in de evolutie van het aantal zelfstandigen werd mee in de hand gewerkt door het feit dat ingezetenen uit de nieuw toegetreden Europese lidstaten zich in België vestigen onder dat statuut. Uit een analyse van de laatst beschikbare gegevens over de zelfstandige werkgelegenheid naar nationaliteit blijkt wel dat hoogstens een derde van de stijging van het aantal zelfstandigen over de afgelopen drie jaar toegeschreven kan worden aan die factor.

Een tweede krachtige stimulans blijft komen van de sterke uitbreiding van het aantal personen dat aan de slag kan via het 'dienstenchequeprogramma' (DC), dat in 2003 werd opgestart. Het aantal DC-werknemers bleef onafgebroken toenemen tijdens het afgelopen jaar, en kwam in jaargemiddelden uit op 52 600 personen, 17 100 personen meer dan in 2006. De sterke impuls die daarmee binnen de marktsector gegeven wordt aan laagproductieve en laagverloonde arbeid met een benedengemiddelde arbeidsduur gaat gepaard met een sterk temperend effect op de evolutie van zowel de productiviteit per hoofd (vorig jaar: van afgerond 0,3 procentpunt, waarvan de helft toe te schrijven aan de neerwaartse impact op de gemiddelde arbeidsduur) als van de brutolonen per hoofd (vorig jaar: van 0,4 procentpunt).

Beide fenomenen (toename zelfstandigen en DC-jobs) zouden ook tijdens dit en volgend jaar voor positieve impulsen aan de werkgelegenheid blijven zorgen, zij het dat in beide gevallen de kwartaal-op-kwartaalgroei afzwakt. Het DC-systeem zou - in afwezigheid van verdere overheidsinitiatieven ter uitbreiding van het toepassingsgebied - tegen eind volgend jaar op kruissnelheid komen, terwijl de kwartaalgroei van het aantal zelfstandigen geleidelijk halveert ten opzichte van eind vorig jaar. Het sterk oplopende kwartaalprofiel voor 2007 zorgt er in beide gevallen echter voor dat in jaargemiddelden de toename dit jaar (DC-jobs: +19 700 personen; zelfstandigen: +14 400 personen) nog licht sterker is dan vorig jaar, en pas volgend jaar terugvalt (naar respectievelijk +12 200 en +9 200 personen).

De uitgesproken dynamiek in de globale werkgelegenheidsontwikkeling binnen de marktsector tijdens dit en volgend jaar moet vooral gezocht worden in de evolutie van de 'reguliere' loontrekkende werkgelegenheid. Blijkt dat de data voor het eerste kwartaal van dit jaar nog steeds duiden op een sterke groei van de werkgelegenheid: 0,63 % kwartaal-op-kwartaal, net even hoog als de groei tijdens de tweede jaarhelft van 2007. In de meeste bedrijfstakken was nog

nauwelijks een spoor te merken van een mogelijk negatief effect van de conjuncturele vertraging. In de verwerkende nijverheid leek het tempo waartegen arbeidsplaatsen verloren gingen zelfs licht af te nemen, terwijl de werkgelegenheid fors bleef stijgen in zowel de bouwsector als in de verhandelbare diensten. Dat de groei in de uitzendsector vrijwel stilviel tijdens het eerste kwartaal kon dan weer wél als voorbode beschouwd worden van een verzwakking van de groei van werkgelegenheid en arbeidsvolume.

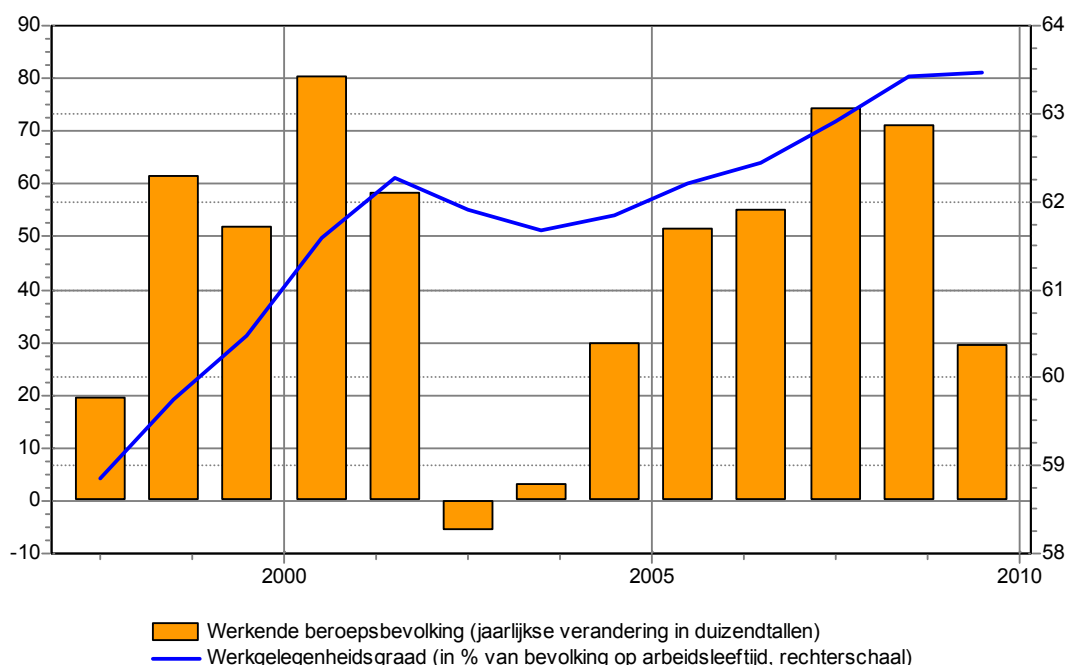
Verrassend genoeg steeg - na een quasi-stabilisatie tijdens de drie voorgaande kwartalen - ook de gemiddelde arbeidsduur nog tijdens het eerste kwartaal. Dat resultaat werd weliswaar sterk mee bepaald door de ontwikkeling in de bouwsector, die kon profiteren van de relatief gunstige weersomstandigheden. Na het wegvallen van die uitzonderlijke omstandigheden, zou de arbeidsduur al tijdens het tweede kwartaal fors gedaald zijn en ook tijdens de tweede helft van het jaar verder afnemen. De terugval in de werkgelegenheidsgroei zou daarentegen tijdens het tweede kwartaal nog bescheiden geweest zijn (de kwartaalgroei zakt naar 0,42 %). Nadien zou de conjunctuurvertraging echter ook op dat vlak volop zijn tol eisen. De kwartaalgroei krimpt tot 0,15 % gemiddeld tijdens de tweede jaarhelft, en bereikt een dieptepunt tijdens het eerste kwartaal van volgend jaar (0,12 %). Exclusief DC-werkgelegenheid zou het aantal arbeidsplaatsen in de marktsector tijdens die drie kwartalen nog nauwelijks toenemen. In het zog van een terug aantrekkende activiteit zou de gemiddelde arbeidsduur zich echter stabiliseren vanaf het eerste kwartaal van volgend jaar en trekt de werkgelegenheidsgroei enigszins aan vanaf het tweede kwartaal (stijgend naar 0,25 % op het einde van het jaar).

Dat profiel impliceert dat de jaar-op-jaargroei van de werkgelegenheid naar een maximum krom tijdens het eerste kwartaal van dit jaar (2,5 %), vervolgens afkalft tot slechts 0,6 % midden volgend jaar en nadien licht aantrekt tot 0,8 % tegen het jaareinde. In jaargemiddelden groeit de werkgelegenheid in de marktsector dan vrijwel even sterk dit jaar (2,0 %) als vorig jaar (2,2 %) en wordt pas volgend jaar het gelag betaald van de conjuncturele vertraging (groei van 0,8 %). Het kwartaalprofiel voor de arbeidsduur impliceert bovendien een sterkere jaargemiddelde daling in 2009 (-0,2 %) dan dit jaar (-0,1 %), zodat het arbeidsvolume in de marktsector dit jaar nog groeit met 1,9 %, maar volgend jaar slechts met 0,6 %. Dat impliceert dat de productiviteitsgroei per uur dit jaar negatief wordt (-0,2 %) en volgend jaar weliswaar terug aantrekt tot 0,6 %, maar nog steeds onder de trend ligt. Het drukkend effect van de creatie van DC-jobs op de productiviteit per uur kan daarbij geraamd worden op afgerond 0,2 procentpunt dit jaar en 0,15 procentpunt volgend jaar. Voeg daarbij nog het afremmend effect op de gemiddelde arbeidsduur (afgerond 0,2 procentpunt dit jaar en 0,1 procentpunt volgend jaar) en de totale neerwaartse impact van de DC-jobcreatie op de productiviteit per hoofd loopt op tot 0,4 procentpunt dit jaar en 0,25 procentpunt volgend jaar.

De totale werkende bevolking neemt dit jaar toe met 71 000 personen, exact evenveel als de toename van de werkgelegenheid in de marktsector. De DC-jobcreatie (binnen de marktsector) gaat nochtans gepaard met een vermindering van het personeel dat de gezinnen voor eigen rekening inzetten in de productie van huishoudelijke diensten (buiten de marktsector). Die daling zou

echter net gecompenseerd worden door toenames van de werkgelegenheid in de overheidssector (2 300 personen) en van het saldo van de grensarbeid (2 500 personen). De toename van de werkende bevolking ligt daarmee in de buurt van die van het afgelopen jaar (76 100 personen), maar zou volgend jaar sterk terugvallen, tot 26 900 personen. Die terugval is volledig op het conto te schrijven van de ontwikkelingen in de marktsector. Volgend jaar zwakt de uitval van jobs buiten de marktsector als gevolg van de daling van huishoudelijke diensten die in het zwart gepresteerd worden, immers af, en wordt hij zelfs meer dan gecompenseerd door de toename van de overheidswerkgelegenheid (2 500 personen) en door de stijging in het saldo van de grensarbeid (1 600 personen).

Figuur 17 Ontwikkeling van de werkgelegenheid en de werkgelegenheidsgraad
Jaargemiddelden

Bron: INR, FOD Werkgelegenheid, FPB

De werkgelegenheidsgraad klimt nog van 62,9 % in 2007 tot 63,4 % in 2008, maar zou volgend jaar slechts licht verder toenemen (tot 63,5 %), aangezien de groei van de werkgelegenheid dan nauwelijks boven die van de bevolking op arbeidsleeftijd uitstijgt. Die laatste versnelde opmerkelijk in de loop van dit decennium (van nauwelijks 0,1 % in 2000 naar 0,9 % in 2006). Daar zijn twee belangrijke verklaringen voor. Eén, de sterke toename van de inkomende migratie tijdens die periode, waardoor het externe migratiesaldo op een beduidend hoger peil is komen te liggen. In de recent gepubliceerde 'Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060' wordt er van uitgegaan dat het hogere niveau van het migratiesaldo ook tijdens de volgende jaren behouden zal blijven. Twee, het feit dat dunbevolkte oorlogsgroepen tijdens de periode 2005-2008 de leeftijd van 65 jaar bereiken, zodat er (tijdelijk) minder personen uit de bevolking op arbeidsleeftijd wegvallen.

Beide factoren samen zorgen er voor dat het aantal personen op arbeidsleeftijd fors verder groeide in 2007 (+0,9 %) en dat ook dit jaar (groei van 0,8 %; toename van 54 200 personen) en volgend jaar (+0,6 %; +43 800 personen) slechts sprake is van een beperkte afzwakking.

Beide factoren oefenen weliswaar niet dezelfde invloed uit op de ontwikkeling van het arbeidsaanbod¹⁹. Meer in het bijzonder gaat het doorschuiven van de oorlogsgroepen gepaard met een drukkende invloed op de evolutie van de globale activiteitsgraad. Daardoor valt de werkelijke demografische bijdrage aan de groei van de beroepsbevolking een stuk lager uit (afgerond 0,45 procentpunt in 2007 en 0,4 procentpunt tijdens dit en volgend jaar) dan de evolutie van de bevolking op arbeidsleeftijd zou doen vermoeden. Maar ook dan nog blijft het feit dat de beroepsbevolking vorig jaar nauwelijks groeide (met 0,2 %; toename met 12 400 personen) erg moeilijk te verklaren. Dat impliceert immers dat, abstractie makend van de demografie, socio-economische factoren negatief bijdroegen (met afgerond -0,25 procentpunt) aan de groei van het arbeidsaanbod. Tijdens de periode 2000-2006 was hun bijdrage nog beduidend positief (gemiddeld 0,65 procentpunt), op basis van structureel stijgende activiteitsgraden bij vrouwen boven 30 jaar (het gevolg van zowel positieve cohorde-effecten als van de uitwerking van de pensioenhervorming) en bij mannen boven 50 jaar.

Uit de tot dusver beschikbare administratieve cijfers blijkt dat de activiteitsgraden in de oudere leeftijdsklassen vrijwel onverminderd bleven stijgen vorig jaar, maar dat onder 50 jaar een sterke inzinking plaatsvond. Die inschatting lijkt echter niet bevestigd te worden door de evolutie van de activiteitsgraden onder 50 jaar zoals gemeten in de ADSEI-enquête naar de arbeidskrachten (EAK), een niet-administratieve bron. Daarnaast stelde men vorig jaar een onuitgegeven sterke daling van de werkloosheid²⁰ vast (met 61 900 personen), waardoor de werkloosheidsgraad in één jaar verminderde van 13,8 % naar 12,6 %. Wellicht staan beide fenomenen niet los van elkaar en zijn ze deels toe te schrijven aan de striktere opvolging van het zoekgedrag van uitkeringsgerechtigde werklozen door de RVA²¹. Dat beleid gaat immers gepaard met een toename van het aantal personen dat een vrijstelling van beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt verkrijgt (wegens sociale of familiale moeilijkheden of om een opleiding of studie te volgen) en leidt daarnaast tot het verlies van de werkloosheidsuitkering voor een groep uitkeringstrekkers. Volgens de RVA-statistieken werd in de loop van het afgelopen jaar in afgerond 20 000 gevallen een sanctie betekend in het kader van de activeringsprocedure, hetzij een uitsluiting of een (al dan niet herroepbare) schorsing. Het gevolg is dat een groep uitkeringstrekkers verdwijnt uit de administratief gemeten werkloosheid en beroepsbevolking, wat zorgt voor een neerwaarts effect op de gemeten activiteitsgraden in de betrokken leeftijdsklassen.

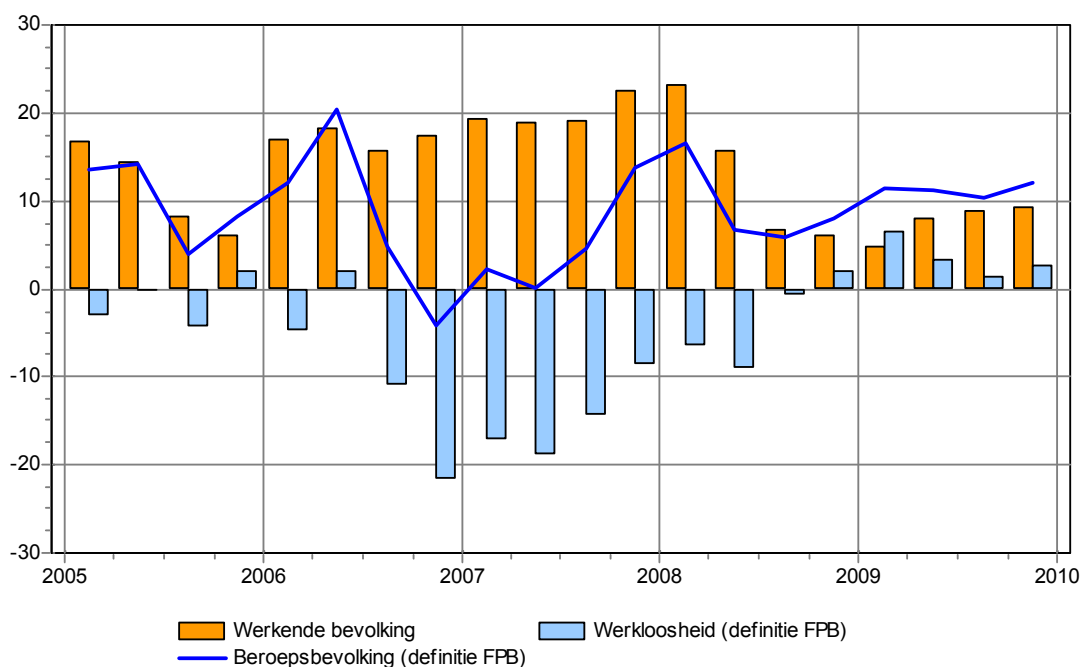
¹⁹ Gedefinieerd als de beroepsbevolking volgens definitie FPB (inclusief 'niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen').

²⁰ Volgens definitie FPB.

²¹ Sinds juli 2004 evalueert de RVA de inspanningen van volledig werklozen om werk te vinden. De procedure werd gefaseerd ingevoerd naar leeftijdsklasse, beginnend met de groep jonger dan 30 jaar, vervolgens vanaf juli 2005 uitgebreid naar alle werklozen jonger dan 40 jaar en ten slotte vanaf juli 2006 uitgebreid naar alle werklozen jonger dan 50 jaar.

Het activeringsbeleid in zijn geheel (strengere controles op zoekgedrag, maar ook betere begeleiding en vorming) heeft uiteraard niet alleen puur statistische, maar ook macro-economische gevolgen. Enerzijds zorgt het voor een betere onderlinge afstemming van vraag en aanbod van arbeid, en op die manier voor een minder sterke opwaartse druk op de lonen, meer groei, meer werkgelegenheid en een lagere groei van de arbeidsproductiviteit. Die effecten spelen reeds sinds 2004 en zijn vervat in het loonscenario en de geprojecteerde productiviteitsevolutie in de Economische Begroting. Anderzijds leidt het groter aantal schorsingen - ceteris paribus - tot een daling van de socialezekerheidsuitgaven en van het beschikbare inkomen van de gezinnen.

Figuur 18 Ontwikkeling van de werkende bevolking, de werkloosheid en de beroepsbevolking
Kwartaal-op-kwartaalverandering in duizendtallen

Bron: INR, RVA, FPB

In elk geval bleef tot en met het derde kwartaal van vorig jaar de geobserveerde evolutie van de beroepsbevolking fors onder hetgeen verwacht zou mogen worden op basis van de onderliggende socio-economische en demografische determinanten. Zij kende een opleving tijdens de twee daaropvolgende kwartalen, maar tijdens het tweede kwartaal van dit jaar was de toename weer beduidend zwakker dan verwacht. We gaan er van uit dat vanaf het derde kwartaal de groei van de beroepsbevolking geleidelijk terug zou aansluiten bij de evolutie die volgt uit de onderliggende determinanten (bevolkingsvooruitzichten; cohorthe-effecten op activiteitsgraden bij vrouwen), inclusief verrekening van de effecten veroorzaakt door de genomen beleidsmaatregelen (pensioenhervorming, generatiepact). Met een dergelijk kwartaalprofiel neemt de beroepsbevolking dit jaar (in jaargemiddelden) toe met 39 500 personen en volgend jaar met 38 800 personen, telkens een groei van 0,8 %, die voor de helft verklaard kan worden door de-

mografische impulsen. De activiteitsgraad blijft vrijwel stabiel dit jaar (71,96 % tegen 71,95 % vorig jaar) en klimt lichtjes (naar 72,06 %) volgend jaar, maar wordt in beide jaren fors afgeremd door de demografische ontwikkelingen (dit jaar met afgerond 0,35 procentpunt, volgend jaar met 0,2 procentpunt).

De werkloosheid daalde (seizoensgezuiverd) nog beduidend tijdens het tweede kwartaal van dit jaar, maar zou - met de terugval van de werkgelegenheidsgroei en de licht aantrekkende groei van de beroepsbevolking - beginnen stijgen vanaf het vierde kwartaal, een maximale toename bereiken tijdens het eerste kwartaal van volgend jaar, maar ook nadien verder oplopen. De werkloosheidsgraad daalde nog van 12,2 % tijdens het vierde kwartaal van 2007 naar 11,8 % tijdens het tweede kwartaal van dit jaar, blijft vrijwel stabiel tijdens de rest van het jaar, klimt dan naar 11,95 % in het tweede kwartaal van volgend jaar om zich vervolgens nagenoeg te stabiliseren. In jaargemiddelden daalt de werkloosheidsgraad nog fors dit jaar (van 12,6 % tot 11,8 %) maar stijgt hij licht volgend jaar (tot 11,9 %). De 'geharmoniseerde' werkloosheidsgraad die door Eurostat gehanteerd wordt voor België (gemeten aan de hand van EAK-cijfers) zou dit jaar dalen van 7,5 % tot 6,8 % en volgend jaar 6,9 % bedragen.

Bijlage

Tabel A.	Internationale omgeving en financiële indicatoren
Tabel B.1.	Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën tegen lopende prijzen
Tabel B.2.	Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën in volume
Tabel B.3.	Deflatoren van het bbp en de belangrijkste bestedingscategorieën
Tabel B.4.	Loonmassa in de marktsector: evolutie en determinanten
Tabel B.5.	Situatie op de arbeidsmarkt
Tabel B.5.bis	Situatie op de arbeidsmarkt - detail
Tabel B.6.	Rekening van de particulieren
Tabel B.7.	Reëel beschikbaar inkomen van particulieren
Tabel B.8.	Rekening van de ondernemingen
Tabel B.9.	Verrichtingen met het buitenland

Tabel A. Internationale omgeving en financiële indicatoren

<i>Groeivoeten - tenzij anders vermeld</i>				
	2006	2007	2008	2009
Volume buitenlandse afzetmarkten van België	8,5	6,2	4,7	4,4
Nominale effectieve wisselkoers voor België (1) (2)	0,1	0,9	2,2	-0,2
Wisselkoers van de euro in dollar (aantal dollars voor 100 euro) (2)	125,6	137,1	150,8	144,5
Wereldhandelsprijzen				
Goederen excl. energie (in euro) (3)	1,1	-0,8	-0,3	1,0
Energie (Brent-olieprijs: USD per barrel)	65,2	72,5	113,5	119,9
Rentevoeten eurogebied (peil)				
Korte rente (Euribor, 3 maanden) (2)	3,1	4,3	4,8	4,5
Lange rente (10 jaar) (2) (4)	3,8	4,3	4,4	4,3

(1) Een positief (negatief) teken wijst op een appreciatie (depreciatie)

(2) Toekomstige waarden: technische hypothese berekend op basis van termijnkoersen

(3) Gewogen gemiddelde van de goederenuitvoerprizen (excl. energie) van onze handelspartners

(4) Gewogen gemiddelde voor de landen van het eurogebied

Tabel B.1. Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën tegen lopende prijzen

<i>Miljarden euro</i>				
	2006	2007	2008	2009
Consumptieve bestedingen van de particulieren	166,25	173,33	184,16	190,67
Consumptieve bestedingen van de overheid	70,77	73,97	78,98	83,70
Bruto vaste kapitaalvorming	65,69	70,67	74,93	78,37
a. Bedrijfsinvesteringen (1)	42,01	45,24	48,69	50,79
b. Overheidsinvesteringen	5,32	5,54	5,53	6,25
c. Investeringen in woongebouwen	18,35	19,89	20,72	21,33
Voorraadwijziging	3,83	3,24	4,28	4,37
Totaal van de nationale bestedingen	306,54	321,21	342,35	357,11
Uitvoer van goederen en diensten	277,64	295,77	315,18	333,25
Invoer van goederen en diensten	267,56	286,18	311,91	330,00
Bruto binnenlands product	316,62	330,80	345,62	360,37
Bruto nationaal inkomen	320,49	334,42	349,40	364,31

(1) Inbegrepen zelfstandigen en izw's

Tabel B.2. Bbp en belangrijkste bestedingscategorieën in volume

<i>Groeivoeten</i>	2006	2007	2008	2009
Consumptieve bestedingen van de particulieren	2,0	2,6	1,4	0,8
Consumptieve bestedingen van de overheid	0,0	2,1	2,6	1,8
Bruto vaste kapitaalvorming	4,2	5,9	4,6	1,3
a. Bedrijfsinvesteringen (1)	3,9	6,5	6,8	1,4
<i>p.m. zonder aankoop van overheidsgebouwen</i>	2,6	8,2	6,6	1,7
b. Overheidsinvesteringen	-3,2	2,7	-1,4	9,4
<i>p.m. zonder verkoop van overheidsgebouwen</i>	5,9	-8,4	0,9	5,8
c. Investerings in woongebouwen	7,6	5,3	1,3	-1,1
Voorraadwijziging (2)	0,9	0,3	0,3	-0,0
Totaal van de nationale bestedingen	3,0	3,4	2,7	1,1
Uitvoer van goederen en diensten	2,6	3,8	2,9	3,0
Invoer van goederen en diensten	2,7	4,6	4,2	2,9
Netto-uitvoer (2)	-0,0	-0,5	-1,0	0,1
Bruto binnenlands product	2,8	2,8	1,6	1,2
Reëel bruto binnenlands inkomen	2,4	3,2	0,6	1,1
Reëel bruto nationaal inkomen	3,1	3,0	0,6	1,1

(1) Inbegrepen zelfstandigen en izw's

(2) Bijdrage tot de groei van het bbp

Tabel B.3. Deflatoren van het bbp en de belangrijkste bestedingscategorieën

<i>Groeivoeten</i>	2006	2007	2008	2009
Consumptieve bestedingen van de particulieren	2,5	1,6	4,8	2,7
Consumptieve bestedingen van de overheid	3,0	2,4	4,0	4,1
Bruto vaste kapitaalvorming	2,7	1,6	1,3	3,3
a. Bedrijfsinvesteringen (1)	1,6	1,1	0,7	2,9
b. Overheidsinvesteringen	3,1	1,3	1,1	3,3
c. Investerings in woongebouwen	5,3	2,9	2,9	4,1
Totaal van de nationale bestedingen	2,4	1,3	3,8	3,2
Uitvoer van goederen en diensten	3,4	2,6	3,5	2,6
Invoer van goederen en diensten	4,0	2,3	4,6	2,8
Ruilvoet	-0,5	0,3	-1,0	-0,2
Bruto binnenlands product	2,0	1,6	2,8	3,0
<i>Pro memorie:</i>				
Deflator van de totale finale vraag	2,9	1,9	3,7	2,9
Bijdrage van:				
(a) Kosten van binnenlandse oorsprong = (a1)+(a2)+(a3)	1,1	0,9	1,5	1,6
(a1) Loonkosten per product	0,4	0,7	1,1	0,8
(a2) Netto indirecte belastingen per product	0,2	-0,1	0,1	0,1
(a3) Winstmarges per product (2)	0,4	0,3	0,4	0,6
(b) Invoerkosten	1,8	1,0	2,2	1,3

(1) Inbegrepen zelfstandigen en izw's

(2) Bruto-exploitatieoverschot van de nationale economie en gemengd inkomen van de zelfstandigen

Tabel B.4. Loonmassa in de marktsector: evolutie en determinanten

<i>Jaargemiddelde groeivoeten, tenzij anders vermeld</i>	2006	2007	2008	2009
<i>Loontrekkenden in de marktsector</i>				
Loonkost per werkelijk arbeidsuur	2,9	3,4	3,9	3,7
Loonkost per persoon	3,1	3,7	3,8	3,5
Brutoloon per werkelijk arbeidsuur	3,0	3,4	4,5	3,6
Brutoloon per persoon	3,2	3,7	4,4	3,3
Indexering	1,8	1,7	3,6	3,2
Brutoloon per werkelijk arbeidsuur voor indexering	1,1	1,6	0,9	0,4
Brutoloon per persoon voor indexering	1,4	1,9	0,8	0,1
Werkgelegenheid loontrekkenden (in aantal uren)	1,9	2,6	1,9	0,4
Werkgelegenheid loontrekkenden (in aantal personen)	1,7	2,3	2,0	0,6
Loonmassa inclusief werkgeversbijdragen (1)	4,8	6,0	5,9	4,1
Loonmassa exclusief werkgeversbijdragen	5,0	6,0	6,5	3,9
<i>Impliciete bijdragevoeten (in % van brutoloonmassa)</i>				
Werkgeversbijdragen (sensu lato) (1)	33,5	33,5	32,8	33,0
Werkgeversbijdragen (sensu stricto) (2)	24,8	24,7	24,5	24,7
Werknemersbijdragen (3)	10,3	10,3	10,4	10,4
<i>Inflatie en indexering</i>				
Inflatie: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	1,8	1,8	4,7	2,7
Inflatie: gezondheidsindex	1,8	1,8	4,2	2,6
Indexering lonen en wedden overheidssector	1,7	1,8	3,0	3,5
Indexering sociale prestaties	1,7	1,5	4,1	2,8
<i>Marktsector (loontrekkenden en zelfstandigen)</i>				
Toegevoegde waarde in volume	3,1	2,8	1,7	1,2
Arbeidsvolume (in aantal uren)	1,8	2,5	1,9	0,6
Productiviteit per werkelijk arbeidsuur	1,3	0,2	-0,2	0,6

(1) Inclusief fictieve, extra-legale en werkgeversbijdragen ontvangen door de federale overheid

(2) Werkgeversbijdragen ontvangen door de sociale zekerheid

(3) Exclusief vrijwillige werknemersbijdragen

Tabel B.5. Situatie op de arbeidsmarkt

<i>Duizendtallen, jaargemiddelden</i>				
	2006	2007	2008	2009
I Totale bevolking (II+III)	10548,0	10620,0	10692,7	10768,7
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	6941,5	7007,3	7061,5	7105,3
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5518,8	5578,4	5611,6	5648,7
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	5029,2	5041,6	5081,1	5120,0
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4278,0	4350,6	4419,2	4447,1
(a) Loon- en weddetrekkenden	2785,8	2841,5	2893,3	2909,6
(b) Zelfstandigen	695,1	709,1	723,4	732,6
(c) Overheidsadministratie	797,0	800,1	802,4	804,9
V. Grensarbeid (saldo)	55,8	57,5	60,0	61,6
VI. Werkloosheid (concept FPB)	695,4	633,5	602,0	611,3
(a) Niet-werkende werkzoekenden (1)	579,2	525,5	501,0	512,6
(b) Oudere niet-werkzoekende UVW's (2)	116,2	107,9	101,0	98,7
Werkloosheidsgraad (VI/III)	13,8	12,6	11,8	11,9
Activiteitsgraad (III/I.bis)	72,5	71,9	72,0	72,1
Werkgelegenheidsgraad (IV+V/I.bis)	62,4	62,9	63,4	63,5
Pro memorie				
Werkloosheidsgraad (Eurostatstandaard)	8,3	7,5	6,8	6,9

(1) Exclusief PWA werkgelegenheid

(2) Stat Info definitie (op basis van betalingen)

Tabel B.5.bis Situatie op de arbeidsmarkt - detail

<i>Duizendtallen, jaargemiddelden</i>				
	2006	2007	2008	2009
I. Totale bevolking (II+III)	10548,0	10620,0	10692,7	10768,7
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	6941,5	7007,3	7061,5	7105,3
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5518,8	5578,4	5611,6	5648,7
<i>waarvan met RVA-uitkering (1):</i>	186,5	191,1	192,8	195,9
- Vrijgestelden om sociale en familiale redenen	9,2	10,8	11,4	11,8
- Vrijgestelden om reden van studies	20,2	21,4	21,9	22,0
- Volledige loopbaanonderbreking (2)	28,8	28,1	27,3	26,8
- Conventioneel voltijds brugpensioen	111,1	113,6	115,0	118,1
- Volledig werklozen in beroepsopleiding	17,2	17,2	17,2	17,2
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	5029,2	5041,6	5081,1	5120,0
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4278,0	4350,6	4419,2	4447,1
<i>waarvan met RVA-uitkering (1):</i>	295,0	313,0	334,8	348,7
- Deelt. IGU (4) + onvrijw. deelt. met uitkering	48,0	47,5	48,5	49,1
- Activering	63,6	69,0	76,6	81,7
** Plaatselijke werkgelegenheidsagentschappen	10,3	8,3	6,6	5,3
** Herinschakelingsprogramma	0,0	0,0	0,0	0,0
** Plan 'activa'	45,6	50,4	56,8	61,2
** Herintegratie oudere werklozen	2,2	4,6	7,2	9,0
** Doorstromingsprogramma	5,5	5,7	6,0	6,2
** Eerste werkervaring	0,0	0,0	0,0	0,0
- Gedeeltelijke loopbaanonderbreking (2)	182,1	195,2	208,6	216,9
- Deelt. bruggepensioneerden	0,8	0,7	0,6	0,5
- Volledig werklozen tewerkgesteld in beschutte werkplaats	0,5	0,5	0,5	0,6
V. Grensarbeid (saldo)	55,8	57,5	60,0	61,6
VI. Werkloosheid (concept FPB)	695,4	633,5	602,0	611,3
(a) Niet-werkende werkzoekenden (5)	579,2	525,5	501,0	512,6
(b) Oudere niet-werkzoekende uvw's (1)	116,2	107,9	101,0	98,7
p.m. Uitkeringsgerechtigd na vrijwillig deeltijdse betrekking (1)	30,6	29,3	27,6	26,6
p.m. Tijdelijke werkloosheid (1) (budgettaire eenheden)	32,4	30,0	30,0	31,6
p.m. uvw-WZ (1)(6) - jaarlijkse verandering	-9,9	-30,3	-22,2	8,6

(1) Stat Info definities (op basis van betalingen)

(2) Inclusief tijdskrediet

(3) Zonder inbegrip van de tijdelijke werkloosheid

(4) Deeltijdse werknemers met behoud van rechten die al dan niet een inkomensgarantie-uitkering (IGU) genieten

(5) Exclusief PWA werkgelegenheid

(6) Inclusief PVA-vrijgestelden

Tabel B.6. Rekening van de particulieren (1)

Miljarden euro	2006	2007	2008	2009
I. Lopende transacties				
a. Middelen	280,44	294,80	310,21	324,12
1. Netto-exploitatieoverschot	8,69	9,14	9,83	10,50
2. Gemengd inkomen	21,92	22,57	23,42	24,17
3. Beloning van werknemers	162,12	170,64	180,34	188,46
Brutolonen	120,67	126,74	134,44	140,18
Werkelijke sociale premies ten laste van werkgevers	31,60	33,38	35,10	36,72
Toegerekende sociale premies ten laste van werkgevers	9,84	10,52	10,81	11,56
4. Netto-inkomen uit vermogen	25,49	27,62	28,48	28,94
Ontvangen rente	12,25	13,60	13,98	14,26
Betaalde rente (-)	3,69	3,82	3,98	4,14
Winstuitkeringen	10,24	10,92	11,40	11,65
Overige	6,68	6,91	7,07	7,16
5. Sociale uitkeringen	57,95	60,24	63,44	67,23
6. Overige netto-inkomensoverdrachten	2,44	2,63	2,86	3,01
7. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	1,83	1,94	1,85	1,80
b. Bestedingen	266,91	279,15	296,05	307,28
1. Belastingen op inkomen en vermogen	39,99	41,58	44,51	45,85
2. Sociale premies, waarvan:	60,67	64,24	67,37	70,75
Werkelijke sociale premies	50,83	53,72	56,56	59,19
Toegerekende sociale premies	9,84	10,52	10,81	11,56
3. Consumptieve bestedingen	166,25	173,33	184,16	190,67
c. Nettobesparingen	13,53	15,65	14,17	16,84
II. Kapitaaltransacties				
a. Middelen	0,61	0,66	0,65	0,67
b. Bestedingen	12,50	14,04	15,06	15,73
1. Bruto vaste kapitaalvorming	20,81	22,53	23,56	24,30
2. Afschrijvingen (-)	10,26	10,60	10,74	10,94
3. Vermogensheffingen	2,16	2,22	2,41	2,51
4. Veranderingen in voorraden en saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	-0,10	-0,10	-0,10	-0,10
5. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	-0,24	-0,24	-0,24	-0,24
6. Overige te betalen kapitaaloverdrachten	0,13	0,22	0,17	0,19
III. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-)	1,63	2,26	-0,25	1,78
in % van het bbp	0,52	0,68	-0,07	0,49

(1) Huishoudens (inbegrepen zelfstandigen) en izw's ten behoeve van huishoudens

Tabel B.7. Reëel beschikbaar inkomen van particulieren (1)

<i>Groeivoeten</i>	2006	2007	2008	2009
Primair bruto-inkomen	1,4	3,6	0,3	1,3
<i>a. Lonen, waarvan:</i>	2,0	3,6	0,9	1,7
Ondernemingen	2,2	4,2	1,0	1,4
Overheid	1,1	2,6	0,2	2,9
Grensarbeiders	3,0	-8,1	3,0	3,2
<i>b. Bruto-exploitatieoverschot en inkomen zelfstandigen</i>	1,1	1,9	-0,8	0,9
Bruto-exploitatieoverschot van particulieren	2,0	2,5	-0,5	1,5
Gemengd inkomen van zelfstandigen	0,4	1,3	-1,0	0,5
<i>c. Netto-inkomen uit vermogen, waarvan:</i>	-1,7	6,6	-1,6	-1,1
Ontvangen rente	-0,8	9,2	-1,9	-0,7
Betaalde rente (-)	24,5	1,9	-0,6	1,3
Winstuitkeringen	-0,1	4,9	-0,4	-0,5
Secundaire inkomensverdeling				
<i>a. Overdrachten aan particulieren, waarvan:</i>	1,6	2,4	0,7	3,2
Sociale uitkeringen	1,2	2,3	0,5	3,2
<i>b. Socialezekerheidspremies (-)</i>	0,7	4,2	0,1	2,3
Werkelijke sociale premies	0,5	3,9	0,5	1,9
Toegerekende sociale premies	1,9	5,5	-1,9	4,5
<i>c. Belastingen op inkomen en vermogen (-)</i>	-2,7	2,3	2,2	0,3
Bruto beschikbaar inkomen van de particulieren	2,6	3,3	0,1	1,8

(1) Huishoudens (inbegrepen zelfstandigen) en izw's ten behoeve van huishoudens

Tabel B.8. Rekening van de ondernemingen

Miljarden euro	2006	2007	2008	2009
I. Lopende transacties				
a. Middelen	39,82	40,08	39,56	41,05
1. Netto-exploitatieoverschot	42,49	44,32	45,17	46,67
2. Sociale premies	9,94	10,60	10,32	10,84
Werkelijke premies ten laste van de werkgevers	5,34	5,62	5,74	5,99
Premies ten laste van de werknemers	2,07	2,12	1,90	2,01
Toegerekende sociale premies	2,53	2,86	2,68	2,85
3. Netto-inkomen uit vermogen	-13,60	-15,34	-16,41	-16,94
4. Overige netto-inkomensoverdrachten	0,98	0,50	0,48	0,48
b. Bestedingen	22,71	22,92	23,58	24,40
1. Belastingen op inkomen en vermogen	12,22	12,59	13,25	13,56
2. Sociale uitkeringen	8,65	8,39	8,47	9,03
Particuliere sociale verzekering met fondsvorming	5,48	5,79	5,78	6,18
Rechtstreekse uitkeringen sociale verzekering door werkgevers	3,18	2,59	2,68	2,85
3. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	1,83	1,95	1,86	1,81
c. Nettobesparingen	17,11	17,16	15,99	16,65
II. Kapitaaltransacties				
a. Middelen	2,82	3,60	3,43	3,62
b. Bestedingen	11,38	12,31	15,15	14,75
1. Bruto vaste kapitaalvorming	39,55	42,59	45,84	47,82
2. Afschrijvingen (-)	32,53	34,00	35,48	37,92
3. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	0,16	0,12	0,15	0,11
4. Veranderingen in voorraden	3,92	3,34	4,37	4,47
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	0,00	0,00	0,00	0,00
6. Te betalen kapitaaloverdrachten	0,28	0,27	0,27	0,27
III. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-)	8,55	8,45	4,27	5,52
in % van het bbp	2,70	2,55	1,24	1,53

Tabel B.9. Verrichtingen met het buitenland

Miljarden euro	2006	2007	2008	2009
I. Lopende verrichtingen				
a. Bestedingen	274,95	293,36	319,61	337,98
1. Invoer van goederen en diensten	267,56	286,18	311,91	330,00
2. Beloning van werknemers	1,47	1,38	1,45	1,52
3. Indirecte belastingen (op productie en invoer)	2,08	2,26	2,32	2,42
4. Netto-inkomen uit vermogen (-)	1,19	1,39	1,32	1,34
5. Overige netto-inkomensoverdrachten	2,82	2,77	2,95	2,96
6. Sociale premies	1,34	1,26	1,35	1,42
7. Sociale uitkeringen, exclusief overdrachten in natura	0,86	0,90	0,95	1,00
b. Middelen	285,34	303,12	322,98	341,44
1. Uitvoer van goederen en diensten	277,64	295,77	315,18	333,25
2. Beloning van werknemers	5,43	5,08	5,44	5,75
3. Subsidies	0,79	0,79	0,79	0,79
4. Belastingen op inkomen en vermogen	0,14	0,15	0,16	0,16
5. Sociale premies	0,51	0,48	0,50	0,53
6. Sociale uitkeringen, exclusief overdrachten in natura	0,82	0,86	0,90	0,95
c. Saldo van lopende verrichtingen	10,39	9,76	3,37	3,46
II. Kapitaalverrichtingen	0,51	0,05	0,07	-0,10
1. Netto-kapitaaloverdrachten	0,04	-0,04	-0,02	-0,19
2. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa (-)	-0,47	-0,09	-0,09	-0,09
III. Vorderingenoverschot (+) of tekort (-) van de nationale economie	10,90	9,82	3,44	3,36
in % van het bbp	3,44	2,97	1,00	0,93